

LA PLAÇA DEL DIAMANT

de Mercè Rodoreda

dramatúrgia de

Ferran Dordal Lalueza i Carlota Subirós

TEATRE NACIONAL
DE CATALUNYA

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

A partir de *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda

© de la novel·la original: Institut d'Estudis Catalans

© de la dramatúrgia: Ferran Dordal Lalueza i Carlota Subirós Bosch

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment resta rigorosament prohibida sense l'autorització expressa del Teatre Nacional de Catalunya i estarà sotmesa a les sancions establertes per la llei.

SUMARI

Fitxa artística 4

La plaça del Diamant 6

FITXA ARTÍSTICA

Aquesta adaptació de *La plaça del Diamant* es va estrenar al Teatre Grec el 13 de juliol de 2023, dins el Grec Festival de Barcelona, i posteriorment va fer temporada a la Sala Gran del Teatre Nacional de Catalunya a partir del 28 de setembre de 2023, amb la fitxa artística següent:

Direcció	Carlota Subirós
Amb	Clara Aguilar (música en directe)
	Lurdes Barba
	Màrcia Cisteró
	Montse Esteve
	Paula Jornet
	Vicenta Ndongo
	Neus Pàmies
	Anna Pérez Moya
	Alba Pujol
	Vanessa Segura
	Yolanda Sey
Dramaturgista	Ferran Dordal
Escenografia	Max Glaenzel
Il·luminació	Carlos Marquerie
Vestuari	Marta Rafa Serra
Disseny de so	Damien Bazin
Música	Clara Aguilar
Concepció sonora	Damien Bazin i Clara Aguilar

Moviment	Cecilia Colacrai
Caracterització	Imma Capell
Ajudant de direcció	Erik Forsberg
Ajudanta d'escenografia	Paula González
Ajudanta d'il·luminació	Laura Clos "Closca"
Ajudanta de vestuari	Alba Paituví
Alumna en pràctiques del MUET	Mariona Hauf
Alumna en pràctiques d'escenografia de l'ESAD	Elisabet Rovira

Producció
Teatre Nacional de Catalunya i Grec 2023 Festival

Teatre Nacional de Catalunya
Temporada 2023-2024
Direcció artística de Carme Portaceli

Amb el patrocini de Damm Fundació

El text d'aquesta edició s'ha publicat uns mesos abans de l'estrena al TNC i, per tant, hi pot haver algun canvi d'última hora a la dramatúrgia i a l'equip artístic.

LA PLAÇA DEL DIAMANT

PRIMERA PART

1. EL BALL

ALBA: La Julieta va venir expressament a la pastisseria a dir-me que, abans de rifar la toia, rifarien cafeteres; que ella ja les havia vistes: precioses, blanques, amb una taronja pintada, partida en dues meitats, que ensenyava els pinyols. Jo no tenia ganes d'anar a ballar, perquè m'havia passat la tarda despatxant dolços i perquè coneixia la Julieta, que a la nit no li venia de tres hores i tant li feia dormir com no dormir. Però em va fer seguir vulgues no vulgues, perquè jo era així, que patia si algú em demanava una cosa i havia de dir que no. Anava blanca de dalt a baix: el vestit i els enagos emmidonats, les sabates com un glop de llet, les arracades de pasta blanca i el portamonedes blanc, amb la tanca com una petxina d'or.

ALBA: Quan vam arribar a la plaça els músics ja tocaven. La cinta de goma dels enagos m'estrenyia. Ja devia tenir un senyal vermell a la cintura. I els músics suats i en mànigues de camisa. La meva mare morta feia anys i sense poder-me aconsellar i el meu pare casat amb una altra. El meu pare casat amb una altra i jo sense la meva mare, que només vivia per tenir-me atencions. I el meu pare casat i jo joveneta i sola a la plaça del Diamant, esperant que rifessin cafeteres, i la Julieta cridant:

NEUS: No seguis, que et rebregaràs!

ALBA: I mentre badava una veu a l'orella em va dir, ¿ballem? Em vaig girar i em vaig topar amb una cara que de tan a prop que la tenia no vaig veure prou bé com era, però era la cara d'un noi.

NEUS: ¿Ballem?

ALBA: Mig d'esma li vaig dir que no en sabia, de ballar. És igual, em va dir, jo en sé molt i n'hi ensenyaré. Vaig pensar en el pobre Pere que en aquelles hores estava tancat al soterrani del Colón fent la cuina amb davantal blanc, i vaig

fer el disbarat de dir: —¿I si el meu promès ho sap?

VICENTA: —¿Tan petita i ja té promès?

ALBA: Tenia uns ulls de mico i duia una camisa blanca, amarada sota dels braços.

NEUS: ¿Ballem?

VICENTA: ¿Ballem?

CLARA: ¿Ballem?

ALBA: I aquell noi tot d'una se'm va girar d'esquena i es va posar a cridar: Ei!... ¿que m'heu vist l'americana? Estava al costat dels músics! Ei!... I em va dir que tornava de seguida i si volia fer el favor d'esperar-lo. Es va posar a cridar: Cintet!... Cintet!

NEUS: Cintet!

VICENTA: Cintet!

CLARA: Cintet!

ALBA: I feia calor. Les criatures tiraven coets i piules per les cantonades. A terra hi havia pinyols de síndria i ampolles buides de cervesa. Tot com una decoració. I com si vingués de lluny, vaig sentir la veu d'aquell noi que em deia, veu com sí que en sap de ballar! I sentia olor de suor forta i olor d'aigua de colònia esbravada. La cinta de goma clavada a la cintura i la meva mare morta i sense poder-me aconsellar, perquè vaig dir a aquell noi que el meu promès feia de cuiner al Colón i es va posar a riure i em va dir que el planyia molt perquè al cap d'un any jo seria la seva senyora i la seva reina. I que ballaríem la toia a la plaça del Diamant.

NEUS: La meva reina...

ALBA: La meva reina, va dir. I aleshores va dir, no em miri així, perquè m'hauran de collir de terra, i va ser quan li vaig dir que ell tenia els ulls de mico i vinga riure. La cinta a la cintura semblava un ganivet i els músics, tararí! tararí! I la Julieta no es veia enlloc. Desapareguda. I jo amb aquells ulls al davant, com si tot el món s'hagués convertit en aquells ulls i no hi hagués cap manera d'escapar-ne.

ALBA: I la nit anava endavant amb el carro de les estrelles i la festa anava

endavant i la noia de la toia, tota blava, giravoltant... La meva mare al cementiri de Sant Gervasi i jo a la plaça del Diamant... I els músics, cansats, guardant les coses a dintre les fundes i tornant-les a treure perquè un veí pagava un vals per tothom i tots com baldufes.

ALBA: Quan el vals es va acabar la gent va començar a sortir. Jo vaig dir que havia perdut la Julieta i aquell noi va dir que ell havia perdut en Cintet i va dir, quan estarem ben sols, vostè i jo ballarem un vals de punta a la plaça del Diamant... volta que volta... Colometa.

NEUS: Colometa.

ALBA: Me'l vaig mirar molt amoïnada i li vaig dir que em deia Natàlia i quan li vaig dir que em deia Natàlia encara riu i va dir que jo només em podia dir un nom:

NEUS: Colometa.

VICENTA: Colometa.

CLARA: Colometa.

ALBA: Va ser quan vaig arrencar a córrer i ell corria al meu darrera, no se m'espanti... ¿que no veu que no pot anar tota sola pels carrers, que me la robarien?... i em va agafar pel braç i em va aturar.

ALBA: I la meva mare morta i jo aturada com una bleda i la cinta de goma a la cintura estrenyent, estrenyent, com si estigués lligada amb un filferro.

ALBA: I vaig tornar a córrer. I ell al meu darrera. Les botigues tancades i els aparadors plens de coses quietes com ara tinters i secants i postals i nines i pots d'alumini i gèneres de punt... I vam sortir al carrer Gran, i jo amunt, i ell al meu darrera i tots dos corrent, i, al cap d'anys, encara de vegades ho explicava, la Colometa, el dia que la vaig conèixer a la plaça del Diamant, va arrencar a córrer i davant mateix de la parada del tramvia, pataplaf!, els enagos per terra.

ALBA: La nanseta de fil es va trencar i allà van quedar els enagos. Vaig saltar per damunt, vaig estar a punt d'enganxar-m'hi un peu i vinga córrer com si m'empaitessin tots els dimonis de l'infern. Vaig arribar a casa i a les fosques em vaig tirar al llit, al meu llit de noia, de llautó, com si hi tirés una pedra.

Tenia vergonya. Quan em vaig cansar de tenir vergonya, em vaig treure les sabates d'un cop de peu i em vaig desfer els cabells. I en Quimet, al cap d'anys, encara ho explicava com si fos una cosa que ens acabés de passar, se li va trencar la cinta de goma i corria com el vent...

2. CITA AL PARC GÜELL

MONTSE: Va ser molt misteriós. M'havia posat un vestit massa prim, i tenia pell de gallina tot esperant en Quimet en una cantonada. Havíem quedat que ens trobaríem a la vora del Parc Güell. Des de darrera d'una persiana de ballesta, em va semblar que algú em mirava. La persiana es va obrir de bat a bat i un jove amb pijama va fer pst... pst..., i em feia senyal que m'hi acostés. Per estar-ne més segura, vaig dir baixet, jo?

MONTSE: Va fer que sí amb el cap, que el tenia preciós, i vaig travessar el carrer. Quan vaig ser al peu del balcó el jove em va dir, entra, que farem una dormideta.

MONTSE: Em vaig tornar de mil colors i me'n vaig entornar enrabiada, sobretot amb mi mateixa, i amb angúnia perquè sentia que el jove em mirava l'esquena i em travessava la roba i la pell. Em vaig posar d'una manera que el jove del pijama no em veiés, però tenia por que el que no em veiés fos en Quimet. M'havia dit que ens trobaríem a dos quarts de quatre i no va venir fins a dos quarts de cinc; però no li vaig dir res perquè vaig pensar que potser la que s'havia equivocat era jo. Ni vaig gosar dir-li que els peus em feien mal de tant estar dreta, i que un jove s'havia pres llibertats.

MONTSE: Després del primer dia a la plaça del Diamant, totes les altres vegades que amb en Quimet ens havíem trobat, la primera cosa que em preguntava, era si ja havia renyit amb en Pere. I aquell dia no m'ho preguntava i jo no sabia de quina manera començar a dir-li que ja li havia dit a en Pere que, amb mi, no podia ser.

NEUS: I em sabia molt greu d'haver-li-ho dit, perquè en Pere s'havia quedat com un llumí quan, després d'haver-lo encès, el bufen.

MONTSE: I quan pensava que havia renyit amb en Pere sentia una pena dolenta molt endins, com si al mig de la meva pau d'abans s'obrís una porteta que tancava un niu d'escorpins.

MONTSE: En Quimet va començar a parlar del senyor Gaudí, que el seu pare l'havia conegut el dia que el va aixafar el tramvia, pobre senyor Gaudí tan bona persona, ves quina mort més de misèria... I que al món no hi havia res com el Parc Güell i com la Sagrada Família i la Pedrera.

NEUS: Jo li vaig dir que, tot plegat, massa ondes i massa punxes.

MONTSE: Em va donar un cop al genoll i em va dir que si volia ser la seva dona havia de començar per trobar bé tot el que ell trobava bé. Va fer-me un gran sermó sobre l'home i la dona i els drets de l'un i els drets de l'altre i quan el vaig poder tallar vaig preguntar-li: —¿I si una cosa no m'agrada de cap de les maneres?

NEUS: —T'ha d'agradar, perquè tu no hi entens.

MONTSE: I altra vegada sermó: molt llarg. I aleshores, va dir, pobra Maria... I que potser ens podríem casar aviat, perquè ja tenia dos amics que li buscaven casa.

NEUS: Pobra Maria...

MONTSE: I que em faria uns mobles que així que els veuria cauria d'esquena perquè per alguna cosa era ebenista i que ell era com si fos Sant Josep i que jo era com si fos la Mare de Déu.

NEUS: Pobra Maria...

MONTSE: Tot ho deia molt content i jo anava pensant què havia volgut dir quan havia dit, pobra Maria...

NEUS: —Faré un armari que servirà per tots dos. I quan tindrè el pis moblat, faré el llit del nen.

MONTSE: I en Quimet parlava de fustes, que si la xicranda, que si la caoba, que si el roure, que si l'alzina...

MONTSE: Va ser aleshores, me n'he recordat i me'n recordaré sempre, que em va

fer un petó. En Quimet tenia gust de cafè amb llet. I va lligar el primer petó amb un altre i tot el cel es va emboirar.

MONTSE: Ens vam aixecar, i avall, avall. Anàvem carrers avall i en el moment que estava a punt de dir-li, saps?, amb en Pere ja hem renyit, es va aturar en sec i em va dir, mirant-me com si fos una persona de mala llei, pobra Maria... Quan feia mitja hora que voltàvem es va tornar a parar, i quan ja em pensava que tornaria a dir, pobra Maria, va dir amb ràbia:

NEUS: —Si no haguéssim baixat de pressa, allà dalt, no sé pas què hauria passat!... Però no te'n fiïs, perquè el dia que et podré arreplegar et baldaré!

MONTSE: Vam anar voltant cases fins a les vuit, sense dir-nos ni mitja paraula, com si fóssim muts del néixer.

MONTSE: Quan vaig estar sola vaig mirar el cel i només era negre. I no sé... tot plegat, molt misteriós...

3.1. GELOSIA PEL PASTISSER

VICENTA: Me'l vaig trobar plantat a la cantonada, de sorpresa, un dia que no havia de venir a buscar-me.

NEUS: —No vull que treballis més per aquest pastisser! He sabut que va al darrera de les dependents.

VICENTA: Em vaig posar a tremolar i li vaig dir que no cridés, que pobre home, no m'havia dit mai una paraula més enllà de l'altra i que despatxar dolços m'agradava... Em va dir que una tarda havia vingut a mirar com treballava, i que el pastisser, mentre acompanyava una clienta, em seguia amb els ulls, no a mi, sinó el meu darrera. Li vaig dir que valia més que ho deixéssim córrer si no em tenia confiança.

NEUS: —Sí que et tinc confiança, però no vull que el pastisser es diverteixi.

VICENTA: —T'has tornat boig; és un senyor que només pensa en el seu negoci!

VICENTA: Em vaig enfadar tant que les galtes em cremaven. Em va agafar pel coll

amb una mà i em va sacsejar el cap. Li vaig dir que cridaria un municipal.

VICENTA: Vam estar tres setmanes sense veure'ns i quan ja em penedia d'haver dit a en Pere que entre nosaltres dos tot s'havia acabat, perquè en Pere mai no m'havia donat cap disgust, en Quimet va tornar a comparèixer, més tranquil que una soca d'arbre, i la primera cosa que em va dir va ser, i la pobra Maria a passeig per tu...

3.2. PRESENTACIÓ A LA MARE D'EN QUIMET

VANESSA: Anàvem cap al carrer Gran per la Rambla del Prat. Es va aturar davant d'un adroguer que tenia tot de sacs a l'entrada, va ficar la mà a dintre un sac ple de veces, va dir, quines veces més boniques... i vam tornar a caminar. S'havia quedat unes quantes veces a la mà i quan estava distreta me les va tirar a l'esquena pel coll de la brusa.

ANNA: Va dir que em presentaria a la seva mare, que la seva mare tenia moltes ganes de veure quina cara feia la noia que el seu fill havia triat. Hi vam anar un diumenge. Era una senyora molt faluga, pentinada de pentinadora, amb moltes ondes.

ANNA: I em va preguntar si m'agradava vendre dolços i li vaig dir que molt, sí senyora, sobretot arrissar les puntes del cordill amb un reilet d'estisores.

VANESSA: —Si que estàs de broma, va dir.

ANNA: A mitja tarda, en Quimet em va donar un cop de colze que volia dir, anem.

I quan ja érem al peu de la porta la seva mare em va preguntar,

VANESSA: ¿I la feina de la casa també t'agrada?

ANNA: —Sí senyora, molt.

VANESSA: —Ja va bé.

ANNA: En Quimet em va dir que l'havia conquistada.

3.3. CONVERSA D'HOMES – VIVIA COM UN GAT

ALBA: Vam entrar al Monumental a fer el vermut i menjar popets. Allà ens vam trobar en Cintet, i ens va dir que hi havia un pis al carrer de Montseny, bastant bé de preu, però atrotinat. Ens va agradar molt que fos sota terrat, i més encara quan en Cintet ens va dir que el terrat seria tot nostre. En Quimet es va entusiasmar i li va dir a en Cintet que no se l'havia de deixar escapar de cap de les maneres.

ALBA: En Quimet li va preguntar si sabia d'una moto de segona mà, i en Cintet li va dir que ja ho miraria. Enraonaven com si jo no hi fos. La meva mare no m'havia parlat mai dels homes. Ella i el meu pare van passar molts anys barallant-se i molts anys sense dir-se res. Quan la meva mare va morir, aquest viure sense paraules encara es va eixamplar. I quan al cap d'uns quants anys el meu pare es va tornar a casar, a casa meva no hi havia res on jo em pogués agafar.

YOLANDA: La meva mare no m'havia parlat mai dels homes.

ALBA: Vivia com deu viure un gat: amunt i avall amb la cua baixa, amb la cua dreta, ara és l'hora de la gana, ara és l'hora de la son; amb la diferència que un gat no ha de treballar per viure.

YOLANDA: A casa vivíem sense paraules i les coses que jo duia per dintre em feien por perquè no sabia si eren meves...

4.1. PRESENTACIÓ DE LA SENYORA ENRIQUETA

MONTSE: —Trobo que fas ben fet de casar-te jove. Necessites un marit i un sostre.

PAULA: La senyora Enriqueta, que vivia de vendre castanyes a l'hivern i cacauets a l'estiu, sempre em donava bons consells. Estiu i hivern, sempre duia mitges blanques i sabata negra. Anava molt neta. I li agradava molt el cafè.

MONTSE: —En Quimet et convé més que no pas en Pere. Té establiment, mentre que en Pere és persona manada.

PAULA: A fora plovia. La pluja queia petita damunt de tots els terrats, damunt de tots els carrers, i damunt del mar, com si no tingués prou aigua.

MONTSE: —En Quimet és més eixerit i més buscavides.

PAULA: —Però alguna vegada respira trist i diu, pobra Maria...

MONTSE: —Però es casa amb tu, oi?

NEUS: Pobra Maria...

PAULA: Jo tenia els peus glaçats perquè duia les sabates molles. Li vaig dir que en Quimet es volia comprar una moto i em va dir que ja es veia que era molt modern.

4.2. OBRES AL PIS DEL CARRER MONTSENY

PAULA: El pis estava abandonat. La cuina feia pudor d'escarabats. En Quimet va dir a en Cintet que avisés en Mateu, i el diumenge a la tarda vam anar tots al pis. En Mateu de seguida es va posar a desfer la cuina. Amb en Cintet vam començar a mullar les parets del menjador, i amb una rasqueta rascàvem paper. Al cap d'una estona de treballar ens vam adonar que en Quimet no hi era. En Cintet va dir que quan en Quimet no tenia ganes de fer una cosa s'escorria com una anguila. Vaig anar a la cuina a beure aigua i en Mateu tenia la camisa xopa de l'esquena i la cara li brillava de suor. Vaig tornar a rascar paper. En Mateu va dir que em farien una cuina que semblaria la cuina d'una reina!

PAULA: Entre el nostre replà i el del primer pis la paret estava guixada. I entre els noms i els ninots hi havia unes balances molt ben dibuixades, com si les haguessin fetes amb la punta d'un punxó. I vaig passar el dit pel voltant d'un dels plats. Vam anar a fer el vermut i a menjar popets.

4.3. AGENOLLA'T PER DINTRE

VICENTA: A mitja setmana ens vam barallar altra vegada amb en Quimet per culpa de la seva mania amb el pastisser.

NEUS: —Si el torno a veure que et mira el darrera amb aquells ulls, entraré i ja em sentirà.

VICENTA: Va estar dos o tres dies desaparegut i, quan va tornar, se'm va posar com un gall de panses i va dir que havia vingut a demanar-me explicacions, perquè m'havia vist passejant amb en Pere. Li vaig dir que em devia haver pres per una altra. Va dir que era jo. Li vaig jurar que no era veritat i li vaig preguntar on era que m'havia vist amb en Pere.

NEUS: —Pel carrer.

VICENTA: —¿Per quin carrer?

NEUS: —Pel carrer.

VICENTA: —¿Per quin? ¿Per quin?

NEUS: No vaig dormir en tota la nit.

VICENTA: L'endemà va tornar i em va dir que li havia de prometre que no sortiria mai més amb en Pere i per acabar d'una vegada li vaig dir que no sortiria mai més amb en Pere. En comptes d'estar content es va posar com un dimoni, em va dir que m'havia posat un parany i jo hi havia caigut com un ratolí, i em va fer demanar perdó per haver sortit a passejar amb en Pere i per haver-li dit que no hi havia sortit i a l'últim em va fer arribar a creure que hi havia sortit i em va dir que m'agenollés. ¿Al mig del carrer?

NEUS: —Agenolla't per dintre.

VICENTA: I em va fer demanar perdó agenollada per dintre per haver sortit a passejar amb en Pere que no havia vist d'ençà que havíem renyit.

4.4. LA CUINA NOVA

PAULA: El diumenge vaig anar a rascar paper. En Quimet no va venir fins a l'hora de plegar. En Mateu estava a punt d'acabar la cuina, tota de rajola blanca. Va dir que era el seu obsequi de casament. Es van abraçar amb en Quimet, i vam anar tots plegats a fer el vermut i a menjar popets. I en Mateu reia content i ens mirava a poc a poc, ara l'un, ara l'altre.

5. MIRAR APARADORS

YOLANDA: Vaig voltar una mica pel carrer Gran mirant aparadors. I l'aparador de les nines a la casa dels hules. Uns quants ximples em van començar a dir coses per molestar-me i un es va acostar més que no pas els altres i va dir, està bona. Com si jo fos un plat de sopa. Tot plegat no em feia cap gràcia. Era veritat, però, que el meu pare sempre em deia que jo era de mena exigent... però és que a mi em passava que no sabia ben bé per què era al món.

6. EL CASAMENT

LURDES: Vaig anar vestida de núvia, amb faldilla llarga. En Quimet anava de fosc. El meu pare també va venir per dur-me a l'altar; i la mare d'en Quimet, i la Julieta. La dona d'en Mateu, que es deia Griselda, a darrera hora no va poder venir perquè no es trobava bé. Mossèn Joan va fer un sermó molt bonic; va parlar d'Adam i Eva, de la poma i de la serp, i va dir que la dona era feta d'una costella de l'home i que Adam se la va trobar adormida al costat sense que Nostre Senyor l'hagués preparat per la sorpresa. Ens va explicar com

era el Paradís: amb rierols i flors de color de cel, i Eva, quan es va despertar, la primera cosa que va fer va ser agafar una flor blava i bufar-la i Adam la va renyar perquè havia fet mal a una flor. I tot va acabar amb l'espasa de foc...

LURDES: Tothom va dir que el sermó havia estat dels més bonics que mossèn Joan havia fet. Vam anar a la sagristia a firmar i després els cotxes ens van dur a Montjuïc. Vam dinar molt bé i en havent dinat van fer música amb discos i tots a ballar. El meu pare va ballar amb mi, i amb el Mateu vam ballar un vals...

VICENTA: En Mateu ballava bé i em duia com una ploma, com si, a la vida, jo no hagués fet altra cosa que ballar...

LURDES: Les galtes em cremaven. Vaig ballar amb l'aprenent d'en Quimet, que no en sabia gaire, i en Quimet se n'enreia per molestar-lo.

ALBA: I es va acabar el ball. Tothom aplaudia i jo no podia respirar i el cor m'anava de pressa i allà se m'hi feia l'alegria que em sortia pels ulls. I quan es va acabar tot, jo hauria volgut ser el dia abans per poder tornar a començar, tan bonic...

SEGONA PART

7. SORTIDES AMB MOTO

MÀRCIA: Ja feia dos mesos i set dies que ens havíem casat. Amb el guany de la restauració d'uns mobles en Quimet es va comprar una moto de segona mà. Amb aquella moto anàvem per les carreteres com un xiulet avalotant les gallines dels pobles i espantant les persones.

NEUS: —Avui farem el litoral!

MÀRCIA: ...i no vam passar de Badalona perquè ens havíem llevat massa tard. Mentre preniem cafè, com un punyal traïdor, altra vegada, pobra Maria...

NEUS: —Agafa't fort que ara farem el maco!

MONTSE: Uns quants dies abans de dir pobra Maria, jo ja sabia que s'acostava el moment perquè feia l'ensopit. I no em podia treure la Maria del cap.

MONTSE: Si fregava, pensava: la Maria ho deu fer més bé que no pas jo. Si rentava els plats, pensava: la Maria els deu deixar més nets. Si feia el llit pensava: la Maria deu deixar els llençols més tibants... I només pensava en la Maria, sense parar, sense parar.

8. LA POR DE MORIR PARTIDA

VANESSA: Els diumenges que plovia, passàvem la tarda al llit. Mentre dinàvem, en Quimet anunciava:

VANESSA: —Avui farem un nen.

VANESSA: I em feia veure les estrelles. La senyora Enriqueta ja feia temps que em deixava endevinar que li agradaria molt que li expliqués la nit de nuvis. Però jo no gosava, perquè no vam fer nit de nuvis. Vam fer setmana de

nuvis. Sempre havia tingut por d'aquell moment. Perquè de petita havia sentit a dir que et parteixen. I jo sempre havia tingut molta por de morir partida. Les dones, deien, moren partides... I si no s'han ben partit, la llevadora les acaba de partir. I quan em vaig posar a plorar en Quimet em va preguntar què em passava i li vaig confessar la veritat: la por de morir partida. I vinga riure, i riure, i més riure. Per això no podia explicar la nit de nuvis a la senyora Enriqueta, perquè el dia del casament, quan vam arribar al pis, en Quimet em va fer anar a buscar provisions, va barrar la porta i va fer durar la nit de nuvis una setmana.

VANESSA: I quan la senyora Enriqueta es posava una mica tossuda a voler saber la nit de nuvis, procurava distreure-la i una bona distracció va ser la història de la clau perduda.

9.1. LA CLAU PERDUDA

ANNA: Una nit vam voltar pels carrers amb en Cintet, fins a les dues. I quan vam arribar davant de casa, no vam poder entrar. La clau de la porta del carrer, desapareguda. En Quimet es va mirar totes les butxaques per tal de veure si les tenia foradades. A l'últim va dir, sort tenim del taller, i se'n van anar tots dos a buscar eines per obrir la porta. Em vaig asseure al graó de l'entrada i vaig mirar el retall de cel entre les cases. La son em recollia, i pensava què dirien en Quimet i en Cintet si, en tornar, em trobaven feta una bola de son al peu de la porta...

ANNA: En Quimet, amb una barrina, va fer un forat a la porta, damunt del pany. En Cintet no parava de dir que no era legal i en Quimet li anava dient que ja taparia el forat però que ell havia d'entrar a casa seva. I quan va tenir el forat fet, va fer un ganxo amb un filferro, i va poder obrir just en el moment que el vigilant tombava la cantonada. L'endemà, en Quimet va tapar el forat amb un tap de suro, i si algú se'n va adonar no va dir res.

9.2. EL MAL A LA CAMA

VICENTA: I va ser un dematí de diumenge que en Quimet va començar a queixar-se de la cama. Deia que la cama li feia mal mentre dormia, com si tingués un foc al moll de l'os. La senyora Enriqueta va dir que no se'l creia, que només ho feia perquè estigués per ell. Tot l'hivern es va queixar de la cama. La seva mare va dir, la Colometa t'hi hauria de posar draps calents.

CLARA: La Colometa...

VICENTA: Volia que el descalcés i que li posés les sabatilles, de quadrets. Abans d'adormir-se volia que li fes fregues d'esperit de vi per tot el cos.

10. EL PRIMER EMBARÀS

MÀRCIA: La mare d'en Quimet em va senyar el front i no va voler que li eixugués els plats. Jo, estava així. I ella va dir, els nois fan patir molt. Si tens un noi, vés amb compte.

PAULA: El meu pare, quan va saber que jo estava així, em va venir a veure i va dir que, tant si era noi com si era noia, el seu nom estava acabat. La senyora Enriqueta sempre em preguntava si tenia desig.

VANESSA: —Si tens desig no et toquis, i, si et toques, toca't el darrera.

MÀRCIA: I després em va dir que la persona es formava dintre d'aigua, primer de tot el cor, de mica en mica els nervis i les venes i després els ossos rodets. I deia que tenim els ossos de l'espinada, rodets i tendrum, rodets i tendrum, perquè si no no cabríem a dintre del ventre, per poder-hi estar cargolats.

PAULA: A l'estiu la llevadora va dir que em convenia molt aire lliure i banys de mar. Cop de moto i a la platja. En Quimet estenia la tovallola amb els braços

enlaire perquè jo em despullés al darrera. Es reia de mi, perquè es veu que feia riure, amb un ventre que no era meu. I jo mirava les onades sempre igual, sempre igual... totes amb ganes d'arribar i amb ganes d'entornar-se'n. I en Quimet si em veia massa estona callada em preguntava, ¿què, com va la vida?

MÀRCIA: I una vegada vam trobar no sé qui i jo m'hauria volgut enfonsar sota terra de vergonya, perquè va dir: ja va plena. I quan venien en Cintet i en Mateu els deia, serà un nen com una casa!

PAULA: Un diumenge la mare d'en Quimet em va ensenyar una cosa molt estranya, com una arrel molt seca tota apilotada, i em va dir que era una rosa de Jericó que tenia guardada de quan havia tingut en Quimet; quan seria l'hora, la posaria amb aigua i mentre a dintre de l'aigua la rosa de Jericó s'obriria, també m'obriria jo.

MÀRCIA: Jo no sé pas què semblava, rodona com una bola. Quan em despertava em mirava les mans ben obertes davant dels ulls i les feia moure per veure si eren meves i si jo era jo.

PAULA: A les nits sortíem a passejar fins als Jardinets perquè havia de fer exercici. Se m'inflaven les mans, se m'inflaven els turmells i només faltava que em lliguessin un fil a la cama i que m'engeguessin a volar. Asseguda al terrat, em mirava els peus i, mentre em mirava els peus sense acabar-ho d'entendre vaig fer el primer gemec.

11.1. NAIXEMENT DEL PRIMER FILL

MÀRCIA: I el primer crit em va eixordar. Mai no hauria pensat que la meua veu pogués anar tan lluny i durar tant. I que tot aquell patir em sortís fet crits per la boca i criatura per baix. La seva mare quan veia que jo tenia un moment de descans s'acostava, si veiessis en Quimet com pateix... La llevadora va fer passar una tovallola per entre les columnes del llit i me la

va fer agafar de cada punta perquè m'ajudés a fer tota la força del morir. I quan tot estava a punt d'acabar-se, es va trencar una columna del llit, i vaig sentir una veu que deia, ha estat a punt d'escanyar-lo.

MÀRCIA: Així que vaig poder respirar vaig sentir un plor i la llevadora tenia agafada pels peus una criatura com una bestiola, que ja era meva, i li picava l'esquena amb la mà plana i la rosa de Jericó estava tota badada damunt de la tauleta de nit.

11.2. LA LLET

VANESSA: Ni vaig poder criar. Tenia un pit petit i pla com sempre i l'altre ple de llet. El nen, perquè havia estat un nen, quan va néixer pesava prop de quatre quilos; al cap d'un mes en pesava dos i mig. Se'ns fon, deia en Quimet. Se'ns fonia com un terròs de sucre a dins d'un vas amb aigua.

MONTSE: El nen, a la nit, plorava. Ni la gometa, ni el biberó, ni passejar-lo, ni cantar-li, res no el feia callar. A l'últim en Quimet va perdre la paciència i li va pujar la sang al cap. Va ficar el nen i el bressol en una habitació petita i així que ens en anàvem a dormir tancàvem la porta.

ANNA: Els veïns el devien sentir plorar i va començar a córrer que érem uns mals pares.

YOLANDA: Li donava llet i no la volia. Li donava aigua i no la volia. Li donava suc de taronja i l'escopia. El canviava, plors. El banyava, plors. Era nerviós. Era nerviós. I s'anava tornant com una mona amb les cames com fustetes.

NEUS: Quan estava despullat plorava més fort que quan estava vestit i jo tenia por que no es rebentés. Que s'obrís pel melic. La llevadora sempre em deia que el melic és la cosa més important de la persona. I el nen cada dia estava més arrugat. I com més s'aprimava, més fort plorava.

ALBA: La Julieta em va venir a veure i em va portar un mocador de seda. I una paperina de bombons. Va dir que la gent només pensa en la criatura i que

ningú no es recorda de la mare.

VANESSA: El pit amb llet se'm va obrir. La llet no volia anar-se'n. Jo sempre havia sentit a dir que la llet és molt senyora, però mai no hauria pensat que ho fos tant...

MÀRCIA: Fins que molt a poc a poc el nen va començar a xuclar el biberó i el pit se'm va curar i la mare d'en Quimet va venir a buscar la rosa de Jericó, que ja estava tancada, i se la va endur embolicada amb paper de seda.

12.1. LA SENYORA ENRIQUETA NO ES CREU EL MAL DE CAMA

VICENTA: La senyora Enriqueta agafava el nen a coll, que es deia Antoni, i el nen reia i treia saliva, brrrrrr... brrrrrr... En Quimet es queixava altra vegada de la cama, que li feia més mal que mai. Tinc el nervi atacat, deia. Un dia la senyora Enriqueta em va dir que l'havia trobat molt ple de salut i jo li vaig dir que es passava les nits en blanc martiritzat.

MONTSE: —¿Encara t'ho creus? Si té una rosa a cada galta i els ulls com el diamant.

12.2. EL PRIMER COLOM I L'EMBUT

LURDES: Em recordo del colom i de l'embut, perquè en Quimet va comprar l'embut el dia abans d'haver vingut el colom. El colom el va veure un dematí en el punt d'obrir els finestrans del menjador. Tenia una ala ferida, i havia deixat miques de sang per terra. El vaig curar i en Quimet va dir que el guardaríem, i que aquell colom seria l'alegria del nen. Va dir que li faria un colomar i que el pare del seu aprenent ens vendria un colom a prova per veure si faria parella amb el nostre.

PAULA: L'aprenent va venir amb un cabàs i un colom a dintre.

LURDES: Al colom trobat li vam posar Cafè; a la seva senyora li vam posar Maringa. En Cafè i la Maringa no feien petits. Feien ous, però no feien petits. La senyora Enriqueta deia que el mascle era dolent i que l'havíem de llençar.

PAULA: I el colom ferit i l'embut van ser dues coses que van entrar gairebé juntes a casa, perquè el dia abans del colom, en Quimet va comprar l'embut per abocar el vi de la garrafa a l'ampolla, tot blanc, amb un voraviu blau marí, i va dir que anés amb compte perquè, si tenia la desgràcia de caure'm a terra, s'escrostonaria.

13. INAUGURACIÓ DEL COLOMAR

YOLANDA: Vam fer el colomar. El dia que en Quimet havia triat per començar-lo es va posar a ploure a bots i a barrals. I va instal·lar la fusteria al menjador. Al menjador es serraven els pals, es preparava tot. En Cintet venia i ajudava, i el primer diumenge que va fer bo tots érem al terrat a mirar en Mateu que feia una finestra a la golfa, perquè els coloms, abans de volar cap a terra, poguessin rumiar on anirien. Em van buidar la golfa de totes les coses que jo hi tenia: el cove de la roba, les cadires mitjanes, la caixa de la roba bruta...

VICENTA: —A la Colometa la traïem de casa!

YOLANDA: Van dir que, abans de deixar sortir els coloms del colomar, l'havien de pintar. L'un el volia verd, l'altre de color de xocolata. El van pintar de blau i el pintor vaig ser jo. Amb el nen adormit o plorant per terra, vinga pintar. Tres capes. I el dia que la pintura va ser seca vam pujar tots al terrat i vam deixar sortir els coloms a passejar pel colomar.

YOLANDA: Primer va sortir el blanc, amb els ulls vermells i les potes vermelles amb les ungles negres. Després va sortir el negre, negre de potes i gris d'ulls.

VICENTA: I en Quimet va ser el primer que va parlar, perquè tots callàvem, i va dir que els coloms eren feliços.

YOLANDA: Al cap d'una setmana va dur una altra parella de coloms molt estranya, amb una mena de caputxa que els deixava sense coll. I els va dir el Monjo i la Monja. I al cap de quinze dies en Quimet va venir amb una altra parella de coloms de cua de gall dindi, molt presumits: i aquella vegada, quan els antics van fer ous, tot va anar bé.

14.1. ARRIBA LA REPÚBLICA

LURDES: I tot anava així, amb maldecaps petits, fins que va venir la república i en Quimet se'm va engrescar i anava pels carrers cridant i fent voleiar una bandera que mai no vaig saber d'on l'havia tret. Encara em recordo d'aquell aire fresc, un aire que no l'he pogut sentir mai més. Mai més. Barrejat amb olor de fulla tendra i amb olor de poncella, un aire que va fugir, i tots els que després van venir mai més no van ser com l'aire d'aquell dia que va fer un tall en la meva vida, perquè va ser amb abril i flors tancades que els meus maldecaps petits es van començar a tornar maldecaps grossos.

14.2. ELS REIS FAN LES MALETES – EN MATEU, ENAMORAT DE LA GRISELDA

MONTSE: —Han hagut de fer les maletes... i, amb les maletes, cap amunt!... deia en Cintet, i deia que el rei dormia cada nit amb tres artistes diferents. I en Quimet deia que encara no se sabia tot.

VICENTA: En Cintet i en Mateu venien sovint i en Mateu cada dia estava més enamorat de la Griselda. I en Quimet i en Cintet li deien que el trobaven

malalt del cap, i ell vinga parlar de la seva Griselda... Fins que acabaven parlant de la república, dels coloms i de les cries.

14.3. PRIMER VOL DELS COLOMS

YOLANDA: I si els coloms van sortir del colomar i si els vam deixar volar, va ser per culpa d'en Cintet, perquè va dir que els coloms havien de volar, que no havien estat fets per viure entre reixat, sinó per viure entre el blau. I els va obrir la porta de bat a bat.

YOLANDA: I els coloms, molt malfiats, van anar sortint del colomar, amb molta por que els paressin una trampa. Els passava que no estaven acostumats a la llibertat i trigaven a enlairar-se.

YOLANDA: Els coloms, quan van estar tips de volar, van anar baixant com velles a missa. I des d'aquell dia no vaig poder estendre la roba al terrat perquè els coloms me l'empastifaven. L'havia d'estendre a la galeria. I gràcies.

15. SEGON EMBARÀS – VIOLETES

MONTSE: I al cap d'un any i mig, just al cap d'un any i mig d'haver tingut el nen, la sorpresa! Altra vegada. Vaig tenir un embaràs molt dolent, sempre malalta com un gos. En Quimet de vegades em passava un dit per sota dels ulls i deia, violetes... violetes... serà una nena.

MONTSE: Va sortir nena i li vam posar Rita. Per poc que m'hi quedo perquè la sang em fugia de dintre com un riu i no me la podien aturar.

VICENTA: L'Antoni es va engelosir de la nena i l'havia de vigilar molt. Si quan venien en Cintet i en Mateu amb la Griselda i la seva filla, algun d'ells deia que la Rita era molt bufona, el nen se n'anava de dret al bressol i li pegava i

li estireganyava els cabells. Només li faltava això a la noia dels coloms, deia la Griselda, amb la seva filla a la falda. La Griselda no es pot explicar: era blanca, estreta de cintura, tota de seda. En Mateu se la mirava i, mirant-la, es fonia... tants anys que fa que som casats... i no ho sembla... I en Quimet deia, violetes. Mireu quines violetes...

MONTSE: Colometa, violeta. Perquè després d'haver tingut la nena, com abans de tenir-la, el sota dels ulls se m'havia fet blau.

VICENTA: I el nen havia après de fer el coix perquè sentia que en Quimet es queixava de la cama. Havia estat una temporada sense parlar-ne, però quan vaig tenir la Rita ja hi vam ser, aquesta nit la cama em bullia, ¿no m'has sentit gemegar? I el nen, imitació.

17. LA NATÀLIA, DONA DE FER FEINES

LURDES: I la feina anava malament. En Quimet deia que la gent estava alterada i no pensava a fer-se restaurar els mobles. Que els rics feien l'empipat amb la república. I els meus nens... Ja se sap que una mare sempre exagera, però eren dues flors. I quan miraven amb aquells ulls...

NEUS: La casa no era com abans; no era com quan em vaig casar. De vegades, per no dir sempre, semblava els encants. I no parlem de quan vam fer el colomar, que va ser la bogeria, tot brut de serradures i encenalls... I la feina es girava d'esquena i tots plegats teníem molta gana i en Quimet amb prou feines el veia. I un dia em vaig decidir a buscar feina per treballar només els dematins. Tancaria els nens al menjador, i un dematí passa de pressa.

NEUS: M'hi vaig presentar sola i tremolant. Vaig trucar al timbre. Vaig esperar. Vaig tornar a trucar al timbre. Vaig tornar a esperar. I quan ja em semblava que trucava al timbre d'una casa buida, va sortir un senyor amb guardapols i em va preguntar si era la senyora que buscava una casa per fer feines els dematins.

19. PRIMER DIA A LA FEINA

YOLANDA: En Quimet em va dir que, si volia sortir a treballar, era cosa meva, que ell faria anar endavant la cria de coloms. I que, venent coloms, ens fariem rics.

NEUS: El dia de començar a treballar a la casa dels senyors, només pensava que tenia els nens tancats al menjador. A la una em van pagar i vaig anar cap a casa corrent pels carrers i, quan vaig travessar el carrer Gran, de poc que vaig a parar a sota d'un tramvia, però no sé quin àngel em va salvar d'aquell perill.

NEUS: Els nens no havien fet cap malesa. La Rita dormia a terra. I el nen, així que em va veure, se'm va posar a somicar.

20. ELS NENS JUGUEN AMB VECES – PRESENTACIÓ DE L'ADROGUER DE LES VECES

YOLANDA: Fins que un dia, entrant, vaig sentir un esvalot d'ales. Però com que jo anava atrafegada per preparar el dinar de tots, no en vaig fer cas. Els nens havien agafat el costum de jugar amb veces i feien dibuixos per terra amb les veces: camins i flors i estrelles.

VANESSA: Un migdia en Quimet em va venir a buscar a la casa dels senyors. Me'n vaig anar amb ell i, de passada, vaig deixar una llista a l'adroguer. Quan vaig sortir, en Quimet, que s'havia quedat al carrer, em va dir que les veces d'aquell adroguer eren de les millors que mai havia vist, i em va fer tornar a dintre a comprar cinc quilos de veces. L'adroguer mateix me les va pesar. Era un noi com en Pere, el cuiner, amb els cabells ben pentinats i la cara

una mica gravada de verola, no gaire. La meva senyora deia que era un adroguer honrat que sempre donava el pes. I era de poques paraules.

21.1. LA CASA ENVAÏDA PELS COLOMS

MÀRCIA: Cada dia estava més cansada. Els nens, quan entrava al pis, els trobava moltes vegades adormits. Els havia estès una flassada per terra al menjador, i els trobava adormits, de vegades molt acostadets i el nen amb un braç passat damunt de la Rita.

NEUS: Fins que un dia no els vaig trobar més adormits i la Rita, tan petitona, feia hiiii... hiiii... hiiiiii... i el nen es posava un dit davant de la boca i li deia, calla. I la Rita tornava amb aquella mena de riure, hiiii... hiiii... hi... un riure molt estrany.

MÀRCIA: I vaig voler saber què passava. Un dia vaig córrer més i vaig arribar una mica més d'hora, vaig obrir la porta del pis com si entrés a robar, aguantant-me la respiració mentre feia girar la clau al pany.

21.2. LA CASA ENVAÏDA PELS COLOMS (II)

YOLANDA: La galeria era plena de coloms i també n'hi havia al passadís. La Rita estava asseguda a terra amb un colom a la falda, i el nen tenia tres coloms davant i els donava veces i les hi prenien de la mà amb el bec.

MÀRCIA: Quan vaig dir, ¿què feu?, els coloms es van esverar i van alçar el vol i topaven per les parets.

YOLANDA: Què feu?

VICENTA: Es veu que ja feia temps que, als matins, els coloms eren amos del pis quan jo era fora. I era així que els meus fills havien après a estar quietes, per

no espantar els coloms i tenir la seva companyia.

NEUS: Què feu?

ALBA: En Quimet ho va trobar molt bonic i va dir que el colomar era el cor, d'on surt la sang que fa la volta al cos i torna al cor i que els coloms sortien del colomar que era el cor, donaven la volta pel pis que era el cos i tornaven al colomar que era el cor. I va dir que havíem de mirar de tenir més coloms, que vivien a la bona de Déu i sense donar feina.

PAULA: L'Antoni travessava una estesa de coloms amb la Rita al darrera i els coloms ni es bellugaven: els obrien pas, alguns, i d'altres els seguien.

VANESSA: En Quimet va dir que, ja que els coloms estaven acostumats al pis, posaria covadors a l'habitació petita.

VICENTA: Li vaig dir que era una bogeria i va dir que les dones sempre volen manar i que ell ja sabia el que feia. Va posar covadors a baix i els coloms vivien a les fosques.

ANNA: L'alegria d'en Quimet... Deia que podríem tenir vuitanta coloms i amb els colomins que farien els vuitanta, ben venuts, podria començar a pensar a tancar la botiga i potser comprar aviat un terreny i en Mateu li faria la casa amb material aprofitat.

MONTSE: Quan arribava de treballar sopava sense ni saber què estava menjant, i de seguida em feia desaparar la taula i començava a fer comptes; tantes parelles, tantes cries, tantes veges, tant d'espart... negoci rodó.

ALBA: La casa que ens faríem havia de ser a la part alta de Barcelona. Els coloms els tindria en una torre especial i per sota de la teulada els coloms es llançarien a volar pel Tibidabo. Deia que els coloms el farien un home conegut, perquè faria barreja de races i algun dia guanyaria un premi de criador de coloms.

VANESSA: Fins que un dia la senyora Enriqueta em va dir que de cada tres parelles de coloms en Quimet en regalava dues, només per l'alegria de donar... I tu, treballant com una beneita...

22.1. NO PODIA DIR-L'HI

LURDES: Només sentia parrupeig de coloms. Em matava netejant els coloms. Tota jo feia pudor de colom. Coloms al terrat, coloms al pis; els somiava. Quan anava pel carrer cap a casa dels meus senyors a treballar, el parrupeig dels coloms em seguia i se'm ficava al mig del cervell com un borinot.

NEUS: De vegades la senyora em parlava i jo, distreta.

MONTSE: ¿Que no em sent?

YOLANDA: No podia dir-li que només sentia els coloms, que tenia a les mans deix de sofre dels abeuradors, deix de veges rellicant a dintre de les menjadores.

ANNA: No podia dir-li que si un ou queia del covador a mig covar la pudor em feia recular.

ALBA: No podia dir-li que només sentia crits de colomí demanant menjar amb tota la fúria del cos.

PAULA: No podia dir-li que els tenia ficats a casa i que, si deixava oberta la porta, els coloms se m'escampaven pertot arreu, com en un joc de bogeria.

NEUS: I que tot havia començat per culpa d'haver hagut d'anar a treballar a casa d'ells, perquè estava tan cansada que no tenia ni esma, quan calia, de dir no.

VICENTA: No li podia explicar que no em podia queixar a ningú, i que, si alguna vegada em queixava, en Quimet em deia que li feia mal la cama.

MÀRCIA: No li podia dir que els meus fills eren com flors mal cuidades i que la meva casa que havia estat un cel se m'havia tornat un desori i que a la nit, quan portava els nens a dormir i els feia ring-ring al melic per fer-los riure, tenia el nas ple de pudor de febre de colomí.

MONTSE: Em semblava que tota jo, cabells, pell i vestit, feia pudor de colom.

22.2. LA MARE D'EN QUIMET VISITA ELS COLOMS

VANESSA: La mare d'en Quimet, que la veia molt poc perquè s'anava fent vella de pressa, un dia es va presentar perquè va dir que volia veure els coloms, que en Quimet i els nens quan l'anaven a veure només li parlaven dels coloms, i li deien que aviat es farien rics, i que l'Antoni i la Rita en parlaven com si fossin els seus germanets. Quan va sentir el parrupeig que venia de l'habitació petita, es va esgarriar. I va dir que no sabia que els tinguéssim tan ficats a dintre de casa.

YOLANDA: I mentre la mare d'en Quimet enraonava, els coloms eren els amos del terrat. Anaven, venien, volaven, es passejaven per les baranes, se les menjaven a cops de bec. Semblaven persones.

VANESSA: La mare d'en Quimet, un cop refeta del rodament de cap, va voler veure els covadors.

—¿Mirem els ous?, vaig dir.

—No, va dir ella, que potser els avorririen. Els coloms són molt gelosos i no volen forasters.

23. MOR LA MARE D'EN QUIMET

ANNA: Al cap d'una setmana justa d'aquella visita, la mare d'en Quimet va morir. Vaig deixar els nens a casa de la senyora Enriqueta i amb en Quimet vam anar-la a veure. Al dormitori de la morta hi havia tres veïnes.

ANNA: La mare d'en Quimet estava damunt del cobrellit, com una figura de cera. Descalça, li havien ajuntat els peus amb un imperdible molt gros, de mitja a mitja. I una veïna li va passar la mà pels cabells dues o tres vegades i va dir, ¿no troben que va ben pentinada? I després va dir que potser ja era hora d'avisar la funerària.

TERCERA PART

24.1. ELS ESCAMOTS

ALBA: Tant en Cintet com en Quimet no paraven de parlar dels escamots i que haurien de tornar a fer el soldat. Jo vaig dir a en Cintet que em deixés en Quimet tranquil, que no me l'esverés amb els escamots perquè prou maldecaps teníem.

ALBA: Estava cansada; em matava treballant i tot reculava. Ningú no s'adonava de mi, com si jo no fos una persona. I en Quimet vinga agafar coloms i vinga regalar-los!

ALBA: Els diumenges se n'anava amb en Cintet i em penso que feien d'escamot tal com s'havien ficat al cap.

24.2. EN MATEU, ABANDONAT PER LA GRISELDA

VICENTA: Una tarda, mentre els nens feien la migdiada, van trucar a la porta. Era en Mateu. Així que el vaig veure em vaig adonar que hi havia alguna cosa que no anava massa bé. Jo parlava i sentia que en Mateu no m'escoltava. Fins que a l'últim va dir que ja feia una setmana que no veia la seva filla, perquè la Griselda s'havia llogat de mecanògrafa i havia dut la nena a casa dels pares d'ella, i que ell no podia viure sabent que la Griselda veia persones de tota mena... i la nena fora de casa... ho deia com si no s'ho pogués acabar. Em va demanar que el perdonés per haver-me vingut a explicar històries d'ell, que un home se les ha de saber passar tot sol; va dir que em considerava com si fos germana seva, se'm va arrencar a plorar i em vaig espantar molt. Era la primera vegada que veia plorar un home.

VICENTA: Quan va ser fora em va quedar una cosa molt estranya per dintre: una pena barrejada amb una aigua dolça d'estar bé, que potser no havia sentit mai.

YOLANDA: I me'n vaig anar al terrat, amb el cel tibant i de color de maduixa a la posta, i els coloms se'm van acostar ran de peus, llisos de ploma. Dos o tres van alçar el vol i contra el color de la posta tots eren negres.

LURDES: A la nit, en comptes de pensar en els coloms i en el meu cansament, que de vegades no em deixava dormir, pensava en els ulls d'en Mateu, amb aquell color de mar. I, sense adonar-me'n, pensava en coses que em semblava que entenia i que no acabava d'entendre... o aprenia coses que tot just començava a saber...

25. SABOTEIG DEL COLOMAR

NEUS: L'endemà, a la casa dels meus senyors, vaig trencar un vas i me'l van fer pagar per nou, això que ja estava una mica esquerdat. Quan vaig arribar al pis, carregada amb les veces, cansada que no podia més, em vaig haver d'aturar i tot davant de les balances dibuixades a la paret, que quan estava cansada era on se m'acabava l'alè. Vaig clavar un parell de castanyes al nen sense raó, i va plorar, i la nena, quan el va veure, també es va posar a plorar, i ja érem tres, perquè jo també em vaig posar a plorar i els coloms parrupejaven i quan va arribar en Quimet ens va trobar amb la cara rajant llàgrimes i va dir que només li faltava aquesta.

YOLANDA: I va ser aquell dia que vaig dir-me que s'havia acabat. Que s'havien acabat els coloms. Coloms, veces, abeuradors, colomar, tot a passeig! Però no sabia com... Aquest pensament se'm va quedar per dins del cap com una brasa.

MONTSE: Veces, abeuradors, colomar i cabassos de colomassa, tot a passeig!

YOLANDA: Sentia la brasa a dins del cervell, encesa i vermella.

VANESSA: I vaig començar a marejar els coloms mentre covaven.

PAULA: Aprofitava que els nens dormien en havent dinat i aleshores pujava al terrat i turmentava els coloms.

NEUS: La golfada del terrat bullia com un forn; i entre la febre dels coloms i la pudor de la febre, allò era l'infern.

ANNA: I al cap d'un temps, en comptes d'espantar els coloms perquè avorriessin les cries, em vaig posar a prendre'ls els ous i a sacsejar-los amb fúria.

MONTSE: Esperava que ja hi hagués el colomí a dins. Que se li ben estabornís el cap contra la closca de l'ou.

VANESSA: Quan ficava la mà per sota de les plomes calentes, el cap i el bec del colom buscaven la meua mà per entre les seves plomes, i quan la meua mà sortia amb els ous, la picaven.

YOLANDA: Al cap d'uns quants dies, molts covadors estaven abandonats. I els ous es podrien. Es podrien amb el colomí a dintre, encara a mig fer.

ALBA: Va ser una temporada de dormir neguitós. Dormia amb sobresalts al cor com quan era petita i els meus pares es barallaven. Va durar mesos. Mesos i mesos de mal dormir i de fer malbé els ous dels coloms.

YOLANDA: En Quimet va començar a rondinar i a dir que els coloms no valien res, i tot plegat aigua prudent. Tot perquè sí.

MÀRCIA: Tot perquè jo no podia més, amb les criatures tancades, rentant plats en aquella casa, on ningú no servia per res, només per ficar-se culleres plenes de menjar a la boca.

26. ESCLATA LA GUERRA

LURDES: I mentre em dedicava a la gran revolució amb els coloms va venir el que va venir, com una cosa que havia de ser molt curta. De moment ens vam quedar sense gas.

LURDES: En Quimet corria pels carrers i sempre pensava que un dia no el tornaria

a veure. Se'm va vestir amb una granota blava i, al cap d'uns quants dies de fum i d'esglésies llençant espurnes, se'm va presentar amb un cinturó amb revòlver i una escopeta de dos canons penjada a l'espatlla. I tot era calor, molta calor, la roba s'enganxava a l'esquena i la gent vivia esparverada. Tothom parlava del mateix i una senyora va dir que ja es veia venir feia temps i que aquestes coses d'un poble en armes sempre passaven a l'estiu, que és quan la sang bull més de pressa.

LURDES: Es va fer molt difícil de trobar veces i els coloms començaven a marxar.

27.1. EN QUIMET SE'N VA AL FRONT D'ARAGÓ

MÀRCIA: En Quimet el veia molt poc, amb prou feines venia a dormir. Un dia em va dir que hauria d'anar al front d'Aragó. I va afegir que no deixés els meus amos, que sempre em podrien treure d'un mal pas i que encara que la cosa es posés negra s'acabaria aviat i que no hi havia més remei que passar pel camí estret. I va dir, sembla que la Griselda va amb un de molt sonat i no vol saber res d'en Mateu... Desgràcies.

NEUS: Se'n va anar al front d'Aragó i jo vaig anar fent com sempre.

27.2. LA NATÀLIA ES QUEDA SENSE FEINA

NEUS: Fins que un dia a la una, abans d'anar-me'n cap a casa, va venir el discurs del senyor del guardapols:

—Estem molt contents de vostè, sempre que vulgui vingui'ns a veure. Però hem sabut que el seu marit és d'aquests que fan tabola i amb persones així no ens agrada tenir-hi tractes, ¿comprèn? Nosaltres, cada nit, escoltem la ràdio galena i és el que haurien de fer tots vostès i veurien que són uns

ignorants que viuen a dalt de tot de la lluna. En comptes de fer voleiar banderes, valdria més que fessin benes perquè de la ventallada que els clavaran a tots plegats, no quedarà ni un braç sencer, ni una cama. Des del primer dia que els anuncio que sense els rics els pobres no poden viure i que tots aquests automòbils amb què es passegen els paletes, els cuiners i els camàlics, els hauran de tornar omplint mesures de sang.

27.3. VISITA D'EN QUIMET AMB MENJAR – COMIAT D'EN MATEU

ANNA: A l'hora de dinar, es va presentar en Quimet amb en Cintet. Havien vingut del front per veure'm i per dur-me menjar. En Quimet, abans d'anar-se'n, com que els nens dormien els va anar a fer un petó, de puntetes, per no despertar-los.

VICENTA: Aquell mateix dia va venir en Mateu, també amb granota i fusell. Molt amoïnat va dir, ja veu com ens hem de veure els homes de pau... I em va dir que potser Déu l'enviava al front per fer-lo morir aviat perquè sense la seva filla i sense la Griselda no es veia amb cor de poder viure. I aleshores em van sortir ganes de preguntar-li una cosa que mai no havia trobat un moment de confiança per preguntar... si sabia qui era la Maria... Que en Quimet, de vegades, l'havia anomenada...

VICENTA: I em va dir que estava segur que en Quimet no havia conegut mai una noia que es digués Maria. Mai.

VICENTA: I abans de marxar em va dir que en Quimet no sabia quina sort tenia de tenir una dona com jo, i que m'ho deia en un moment en què potser no ens veuríem mai més, perquè me'n recordés sempre... del respecte i de l'afecte que m'havia tingut des del primer dia que va venir a fer-nos la cuina. I jo, per dissimular, li vaig dir que per què se n'anava, que la Griselda al capdavant s'adonaria del disbarat que havia fet, i em va dir, no hi ha més remei, hi ha aquesta cosa amb la Griselda, però encara hi ha una cosa més

grossa al damunt de tot això, perquè és una cosa de tots i si perdem ens esborraran del mapa. Se'n va anar més trist que quan havia entrat. Vaig trigar molt a tornar a veure en Quimet i, per la senyora Enriqueta, vaig trobar feina de netejar a l'ajuntament.

28.1. RECORDS DE LA NATÀLIA, COM SI TOT FOS COM ABANS

LURDES: Quan em ficava al llit, em semblava que tot era igual, que l'endemà em llevaria a preparar l'esmorzar per en Quimet, que un diumenge aniríem a veure la seva mare, que el nen estava plorant a l'habitació on havíem tingut els coloms i que la pobreta Rita encara havia de néixer...

LURDES: I si anava més lluny pensava en el temps en què venia dolços, en aquella botiga tan plena de vidre i de mirall, tan perfumada, i que tenia un vestit blanc per posar-me i podia passejar pels carrers...

28.2. VISITA D'EN QUIMET PER AGAFAR MATALASSOS

MONTSE: I quan em pensava que ja no veuria mai més en Quimet perquè se n'havia anat a la guerra, em va arribar un diumenge, brut de pols i carregat de menjar. Va dir que necessitaven matalassos i se'n va endur dos: el del nen, que va dir que podia dormir amb mi, i el del meu llit de noia. Va dir que estaven molt ben atrinxerats i que amb els de l'altra banda de vegades s'enraonaven de trinxera a trinxera, però que si un badava i treia el cap a fora li engegaven un tret i l'estenien.

PAULA: I l'Antoni volia saber més coses i se li asseia a la falda i li feia ensenyar com es disparava el revòlver i en Quimet li deia que la guerra que ell feia no era guerra i que seria l'última. I l'Antoni i la Rita estaven com enamorats

del seu pare.

YOLANDA: En Quimet va mirar l'habitació buida de coloms i li vaig dir que pel terrat encara en quedaven uns quants: els més vells, que eren mig salvatges. Em va dir que no tenia importància perquè tota la vida estava canviada i que encara canviaria més però en millor i que tots en tocaríem els resultats. Se'n va anar a punta de dia. De la banda on neix el sol tot era vermell de sang.

30. LA NIT D'AMOR DE LA JULIETA

ALBA: Un matí, quan anava a treballar, vaig sentir que em cridaven. Un cotxe es va parar i, vestida de miliciana, en va saltar la Julieta, molt prima, amb els ulls plens de febre i cansats. I em va dir que m'havia d'explicar moltes coses, i que el diumenge li agradaria passar la tarda amb mi. Abans de tornar a pujar al cotxe, em va dir que havien matat el pastisser a la Rabassada, els primers dies de la revolució, perquè tenia uns grans embolics de família, i un nebot l'havia fet matar com si fos una mala persona i un traïdor. I em va dir que ella estava enamorada d'un noi que també era al front.

ALBA: I el diumenge va venir la Julieta i em va explicar que era l'encarregada de nens refugiats que venien de tota Espanya, i que tenia molta por que li matessin el promès i que si se li moria ella es tiraria al mar perquè estava molt enamorada i que havien dormit una nit junts, sense que passés res, en una torre requisada on ell feia guàrdia, entre desperts i adormits, sols al món, i la guerra i el perill a prop. Semblava la primera i la darrera nit de tot. Va dir que el promès tenia els llavis fets per parlar baixet i donar repòs.

NEUS: Li vaig dir que m'hauria agradat molt passar una nit com aquella però que jo tenia feina a netejar despatxos i que totes les coses boniques de la vida no s'havien fet per mi. Ella em va animar, em va dir que el món aniria millor i que tothom podria ser feliç, perquè a la terra hi havíem vingut per ser-hi

feliços i no per patir sense parar. I que ella, sense la revolució, pobra i treballadora com era, no hauria tingut mai una nit d'amor com la que va tenir. Passi el que passi, tota la vida tindrè aquella nit!

31.1. MORT DEL PARE

LURDES: Tots els llums eren blaus. Semblava el país dels màgics i era bonic. Havien pintat de blau els vidres dels fanals. I quan van bombardejar des del mar, el meu pare va morir. No per culpa de cap bomba, sinó perquè, de l'espant, se li va parar el cor. Em costava d'adonar-me que era mort perquè ja feia temps que era com si no fos res meu, com si quan es va morir la meva mare el meu pare també s'hagués mort.

ALBA: La senyora del meu pare va venir a veure si podia ajudar-la a pagar l'enterrament. Vaig fer el que vaig poder, que no era gaire, i quan ella se'n va anar, per un moment, em vaig veure petita amb un llaç blanc a dalt del cap, al costat del meu pare, que em donava la mà; i per un moment em va semblar que tornava a estimar el meu pare o a semblar-me que, molt lluny, l'havia estimat.

NEUS: Només el vaig poder vetllar dues hores perquè l'endemà havia de netejar despatxos. Em vaig endur un retrat del meu pare que la meva mare havia dut tota la vida en un medalló i el vaig ensenyar als nens. I amb prou feines si sabien qui era.

31.2. ÚLTIMA VISITA D'EN QUIMET, TUBERCULÓS

VANESSA: Feia temps que no sabia res d'en Quimet ni d'en Cintet ni d'en Mateu, quan un diumenge se'm presenta a casa en Quimet amb set milicians,

carregat de menjar i de misèria. Brut i abandonat i tots els altres igual. En Quimet em va dir que al front menjaven poc perquè l'organització fallava i que era tuberculós. I va dir que sense la guerra ara tindria una caseta i la torre dels coloms, però va afegir que tot s'arreglaria. I els tres dies que va estar a casa, en Quimet no parava de dir que enlloc del món no s'estava tan bé com a casa i que quan s'hauria acabat la guerra es ficaria a casa com un corc a dintre de la fusta i que ningú no l'en trauria mai més.

VANESSA: Els pocs dies que va estar amb nosaltres dormia en havent dinat i els nens anaven al seu llit i dormien amb ell, perquè, com que el veien poc, n'estaven molt.

VANESSA: Quan se'n va anar em va abraçar molt fort i els nens se'l van menjar a petons i quan pujàvem vaig aturar-me i vaig passar el dit pels platets de les balances de la paret, i la nena em va dir que li feia mal la galta perquè la cara del pare picava.

MONTSE: La senyora Enriqueta em va venir a veure i em va dir que era cosa de poques setmanes, que nosaltres ho teníem perdut. I va dir que patia molt per mi, perquè si en Quimet s'hagués quedat tranquil no ens passaria res, però de la manera que s'havia compromès vés a saber com acabaria.

31.3. LA JULIETA PROPOSA PORTAR EL NEN A LES COLÒNIES

ALBA: I la Julieta va tornar a venir i li vaig dir que cada dia podíem menjar més poc i que no sabia com fer-ho. Em va dir que ella em podria fer posar el nen en una colònia, que la nena no m'ho aconsellava perquè era una nena, però que al nen encara li faria bé, i que el prepararia molt per la vida. I el nen, que ens escoltava, enganxat a les meves faldilles, va dir que no es volia moure de casa encara que no pogués menjar res...

MÀRCIA: Tenia dues boques obertes a casa i no tenia res per omplir-les.

ANNA: La vam passar més trista que no pot explicar-se: ens ficàvem d'hora al llit

per no adonar-nos tant que no teníem sopar.

PAULA: El diumenge no ens llevàvem per no tenir tanta gana.

ALBA: I amb un camió que va fer venir la Julieta, vam anar a dur el nen a la colònia, després d'haver-lo convençut amb bones paraules.

MÀRCIA: Però ell s'adonava que anava enganyat. Se n'adonava més que no pas jo que l'enganyava.

ALBA: El camió va sortir de Barcelona i va enfilars la carretera blanca que duia a l'engany.

32.1. DEIXAR EL NEN A LA COLÒNIA

MÀRCIA: Vam pujar per una escaleta de pedra, molt estreta, i vam sortir en una terrassa tota plena de nens.

ANNA: Duien el cap afaitat, tots tenien el cap ple de bonys i només se'ls veien ulls. Cridaven i corrien i ens miraven com si no haguessin vist mai persones al món.

MÀRCIA: Una professora jove se'ns va acostar i aleshores el nen se'm va tirar a sobre com una serp desesperada i plorant a llàgrima viva cridava que no el deixés /

ANNA: / que volia estar a casa, que les colònies no li agradaven, que no el deixés i que no el deixés i que no el deixés.

MÀRCIA: I jo em vaig haver de fer un cor de fusta i el vaig apartar i vaig dir-li que no fes més exageracions, que s'havia de quedar i que es quedaria. Que allà estaria molt bé i que de seguida es faria amics i jugaria amb els altres nens i ell va dir /

ANNA: / que ja els havia vistos, que tots eren dolents i el pegarien, i que no es volia quedar.

MÀRCIA: La Julieta ja afluixava, i jo, dura. I la professora tenia gotetes de suor al front /

PAULA: / i la Rita, agafada a la mà de la Julieta, va dir que volia l'Antoni.

MÀRCIA: Aleshores em vaig ajupir davant del nen i li vaig explicar molt clar que no podia ser, que no podíem menjar, que si es quedava a casa ens moriríem tots. Que estaria allí poc temps, el temps que les coses triguessin a posar-se millor, i que es posarien millor molt aviat...

ANNA: I ell, ulls baixos i boca estreta i les mans avall, /

MÀRCIA: / i quan ja em creia que l'havia convençut i anàvem a sortir /

ANNA: / no em deixis, no em deixis, que em moriré i tots em pegaran /

MÀRCIA: / i jo que no es moriria i que no el pegarien i vam sortir escapades, i vam travessar aquell núvol de nens pelats i abans de baixar l'escala em vaig girar i el vaig veure dret, de la mà de la professora, sense plorar i amb cara de vell.

ALBA: I vam tornar cap a Barcelona sense enraonar com si entre tots haguéssim fet una cosa lletja.

32.2. MORT D'EN QUIMET – EL RELLOTGE

MÀRCIA: La Rita podia menjar una mica més, però als ulls se li veia l'enyorament de l'Antoni i tampoc no enraonava. Quan tornava a casa sempre la trobava on l'havia deixada, amb els llavis tremolant, sense dir res. Com una bufetada. Com deu bufetades. Fins que un milicià va trucar a la porta per dir-me que en Cintet i en Quimet havien mort com uns homes. I em va donar tot el que quedava d'en Quimet: el rellotge.

MÀRCIA: I vaig pujar al terrat a respirar. Em vaig acostar a la barana i em vaig quedar quieta allà una estona. Feia vent i la porta de la golfà, pam, pam... La vaig anar a tancar.

YOLANDA: I a dintre, al fons, de panxa enlaire, hi havia un colom, aquell de les llunetes. Tenia les plomes del coll mullades per la suor de la mort. Ossos i ploma. Ja estava fred. I el vaig deixar allí, que havia estat a casa seva. I vaig tancar la porta. I vaig tornar al pis.

33.1. SER DE SURO

MÀRCIA: Quan alguna vegada havia sentit: aquesta persona és de suro, no sabia què volien dir. Per mi, el suro era un tap. Si no entrava a l'ampolla, després d'haver-la destapada, l'aprimava amb un ganivet com si fes punta a un llapis. I el suro grinyolava. I costava de tallar perquè no era ni dur ni tou. I a l'últim ho vaig entendre... perquè, de suro, ho era jo. No perquè fos de suro sinó perquè em vaig haver de fer de suro. I el cor de neu. Em vaig haver de fer de suro per poder tirar endavant, perquè si, en comptes de ser de suro amb el cor de neu, hagués estat, com abans, de carn que quan et pessigues et fa mal, no hauria pogut passar per un pont tan alt i tan estret i tan llarg. Vaig ficar el rellotge en un calaix i vaig pensar que seria per l'Antoni quan seria gran.

33.2. TORNADA DEL NEN DE LA COLÒNIA

PAULA: Quan es va acabar el temps que el nen havia d'estar a la colònia, la Julieta va anar a buscar-lo. Era un altre nen. M'havien fet un canvi. Estava inflat, ventrut, i amb dos ossos per cames, torrat de sol, amb el cap pelat, ple de crostes. Ni em va mirar. Se'n va anar de seguida al racó de les seves joguines i les va tocar amb la punta del dit, i la Rita li va dir que no li havia fet malbé res. I mentre ells dos estaven amb les joguines, amb la Julieta ens miràvem i vam sentir que la Rita li deia que el pare havia mort a la guerra, que tothom moria a la guerra i que la guerra era una cosa que matava tothom.

ALBA: La Julieta, abans de deixar-nos, va dir que ja miraria si em podia dur pots de llet i de carn en conserva. I aquell dia, per sopar, vam menjar entre tots tres una sardina i un tomàquet florit.

MÀRCIA: I vam dormir junts. Jo al mig i un nen a cada banda. Si havíem de morir, moriríem així. I si a la nit hi havia alerta, i les sirenes ens despertaven, no dèiem res. Ens quedàvem quiets, només escoltant.

ANNA: I no sabíem si estàvem adormits, perquè callàvem sempre.

33.3. EL DARRER HIVERN DE LA GUERRA

LURDES: El darrer hivern va ser el més trist. S'enduien els nois de setze anys. Joves i vells, tothom a la guerra, i la guerra els xuclava i els donava la mort. Moltes llàgrimes, molt mal per dintre i per fora. Alguna vegada pensava en en Mateu. El veia dret al passadís, tot enamorat de la Griselda i sense la Griselda que n'estimava un altre. M'ho vaig vendre tot: els llençols brodats, el joc de taula bo, els coberts... m'ho compraven les que treballaven amb mi a l'ajuntament i després s'ho venien i feien negoci. Amb prou feines si podia comprar per menjar, perquè gairebé no tenia diners i perquè no hi havia menjar. La llet era sense llet. La carn, quan n'hi havia, era de cavall, deien.

VICENTA: I el fred a dins del cor era un fred que no s'acabava mai. Com vam viure aquells dies, no ho sé. Entre el temps de marxar els uns i d'entrar els altres, em vaig tancar al pis. I vivíem. Encara vivíem. I jo no sabia res del que passava fins que un dia la senyora Enriqueta va venir a dir-me que sabia del cert que havien afusellat en Mateu al mig d'una plaça, sí, sí, t'ho pots ben creure, els afusellen tots al mig d'una plaça. I el mal fort no em va sortir de dintre fins al cap de cinc minuts i vaig dir baixet com si l'ànima se m'acabés de morir a dins del cor, això no... això no...

MÀRCIA: Vaig acabar de vendre'm tot el que tenia: el meu llit de noia, el matalàs del llit de les columnes, el rellotge d'en Quimet que volia donar al nen quan fos gran. I quan ja no em quedava res, vaig agafar la vergonya pel coll i me'n vaig anar a casa dels meus amos antics.

34.1. ELS SENYORS NO ACCEPTEN TORNAR A DONAR FEINA A LA NATÀLIA - PRIMERA CAIGUDA

NEUS: Vaig anar cap a la porta del jardí i vaig trucar al timbre. Vaig dir que buscava feina, que havia pensat que potser ells... i el senyor del guardapols va dir que qui volgués feina que pugés aquí dalt i que ells havien perdut molt i havien de recuperar el que havien perdut i que els de la revolució avall com l'aigua! I que no volien pobrissalla a casa seva, que s'estimaven més tenir la casa bruta. La senyora li va dir que es calmes i va dir, mirant-me, que tot allò de la guerra li havia fet mal als nervis i que per un no res s'enfilava fins a dalt de tot... però que era veritat, que la cosa no estava per tenir dona de fer feines. I quan els vaig dir que en Quimet havia mort a la guerra, el senyor va dir que ho sentia molt però que ell no l'hi havia pas fet anar. I va dir que jo era roja, i va dir, ¿comprèn?, una persona com vostè més aviat ens compromet.

VANESSA: Vaig sortir al carrer i davant de l'adroguer de les veges em vaig aturar un moment a respirar; l'adrogueria estava mig buida i no hi havia sacs al carrer. Vaig seguir endavant i a la botiga dels hules em vaig aturar a mirar les nines. M'hi vaig encantar tant que no em recordo del temps que va passar fins que em vaig sentir molt cansada i en el moment que anava a travessar el carrer Gran, en ple dia, vaig veure uns llums blaus. I vaig caure a terra estirada com un sac.

VANESSA: I quan pujava l'escala de casa i m'aturava a respirar al peu de les balances, no em recordava del que havia passat, com si el temps entre posar un peu a baix del carrer i el temps d'arribar a les balances fos un temps que no l'hagués viscut.

34.2. IDEA DE MATAR ELS NENS

MONTSE: I una nit, amb la Rita a un costat i l'Antoni a l'altre, vaig pensar que els mataria. No sabia com. A cops de ganivet no podia ser. Tapar-los els ulls i tirar-los daltabaix del balcó no podia ser... ¿Si només es trencaven una cama? No podia ser. Em vaig adormir amb el cap que se'm partia i amb els peus com un glaç. I van venir unes mans. I mentre baixaven es feien transparents, i els nens, ja no eren nens. Eren ous. I les mans agafaven els nens tots fets de closca i amb rovell a dintre, i els començaven a sacsejar: de primer sense pressa i aviat amb ràbia, com si tota la ràbia dels coloms i de la guerra i d'haver perdut s'hagués ficat en aquelles mans que sacsejaven els meus fills. Volia cridar i la veu no em sortia. Volia cridar que vinguessin els veïns, que vingués la policia, i quan ja tenia el crit a punt de sortir, tancava el crit a dintre perquè la policia m'hauria agafat perquè en Quimet havia mort a la guerra. Allò s'havia d'acabar. Vaig buscar l'embut. Ja feia dos dies que no havíem tastat res. ¿On era l'embut? ¿On l'havia posat? Després de molt buscar el vaig trobar damunt de l'armari de la cuina, esperant-me. Només em calia comprar el sulfumant. Quan dormirien, primer l'un i després l'altre, els ficaria l'embut a la boca i els tiraria el sulfumant a dins i després me'n tiraria jo i així hauríem acabat i tothom estaria content, que no fèiem cap mal a ningú i ningú no ens estimava.

35. DELIRI

VANESSA: No tenia ni cinc per anar a comprar el sulfumant. I com una il·luminació vaig pensar en l'adrogar de les veges. Aniria amb l'ampolla, demanaria el sulfumant i quan hauria de pagar obriria el portamonedes i diria que m'havia deixat els cèntims a casa, que ja passaria a pagar l'endemà. Vaig sortir de casa sense portamonedes i sense ampolla. Els tramvies corrien

sense vidres. La gent anava mal vestida.

LURDES: Tot estava molt cansat, encara, de la gran malaltia. I vaig començar a caminar pels carrers, així, mirant la gent que no em veia i pensant que no sabien que volia matar els meus fills cremant-los per dintre amb sulfumant.

ANNA: I vaig començar a seguir, sense adonar-me que la seguia, una senyora molt grossa i amb mantellina.

VANESSA: Es va ficar en una església i jo, d'esma, també em vaig ficar a dins.

LURDES: L'església vessava de gent.

VANESSA: Em vaig anar acostant cap a l'altar major.

LURDES: No havia entrat en una església d'ençà del dia que em vaig casar.

ANNA: La senyora de la mantellina encenia uns ciris, i mentre els encenia la mà li tremolava.

VANESSA: La gent s'agenollava i va venir l'encens, i mentre l'encens s'escampava, vaig veure les boletes damunt de l'altar.

PAULA: Era una muntanya de boletes i anava creixent; les unes naixien al costat de les altres, com bombolles de sabó, molt estretes, molt apilotades, i jo vaig mirar la gent, i tots tenien el cap ajupit i no podien veure les boletes, que ja vessaven de l'altar.

VANESSA: I aquelles boletes, de color de raïm blanc, de mica en mica s'anaven tornant de color rosa i es feien vermelles. Cada vegada més de llum.

ANNA: Aquelles boletes eren com els ous de peix, com si l'església fos el ventre d'un gran peix.

ALBA: I es van començar a sentir unes veus de lluny, com si vinguessin del gran pou de la pena, com si sortissin mig apagades de colls tallats, de llavis que no podien dir paraules, i tota l'església va quedar morta: el capellà clavat a l'altar, la gent tacada per les ombres dels colors dels vidres.

PAULA: Res no vivia: només les boletes que s'anaven escampant, ja fetes de sang i amb olor de sang que feia fugir l'olor de l'encens.

VANESSA: I ningú no veia el que jo veia perquè tothom estava amb el cap baix.

ALBA: I damunt de les veus que venien de lluny i no s'entenia què deien, es va alçar un cant d'àngels, però un cant d'àngels enrabiats que renyaven la gent,

i el cant deia que estaven davant de les ànimes de tots els soldats morts a la guerra.

ANNA: I vaig veure la senyora dels ciris, i tenia els ulls que li sortien del cap i ens vam quedar una estona encantades mirant-nos, perquè ella també devia veure els soldats morts, ella també els veia, m'ho deien els seus ulls de persona que li han matat algú amb bala; i espantada pels ulls de la senyora vaig sortir trepitjant gent agenollada i a fora queia la pluja fina com quan havia entrat. I tot era igual.

LURDES: I amunt, jo amunt, amunt, Colometa, vola, Colometa...

LURDES: Amb la cara com una taca blanca damunt del negre del dol... /

LURDES: / amunt, Colometa, que darrera teu hi ha tota la pena del món, desfeste de la pena del món, Colometa.

LURDES: Corre, de pressa. Corre més de pressa, que les boletes de sang no t'atrapin, vola amunt /

LURDES: / escales amunt, cap al teu terrat, cap al teu colomar... vola, Colometa.

LURDES: Vola, vola, amb els ulls rodonets i el bec amb els foradets al capdamunt... i corria cap a casa meva i tothom era mort.

LURDES: Eren morts els que havien mort i els que havien quedat vius, que també era com si fossin morts, que vivien com si els haguessin matat.

36. COMPRAR SALFUMANT

MÀRCIA: Vaig sortir de casa amb el portamonedes i el cabàs amb l'ampolla. Vaig baixar l'escala com si fos una escala que s'acabés molt lluny i, a l'acabament, hi hagués l'infern. Era plena de dibuixos, de ninots i de noms; tot mig esborrat. Només es veien clares les balances, perquè el que les havia dibuixades les havia marcades molt endins. L'escala feia pudor de plomes. N'hi havia en una galleda d'escombraries, a l'entrada. Hi havia un home que furgava per totes les galledes... El dia abans, mentre corria amunt cap a casa

meva, un moment vaig pensar que potser podria anar amb els nens a parar la mà... avui un carrer, demà un altre... avui una església, demà una altra... per l'amor de Déu... per l'amor de Déu... Hi havia una galleda coberta de serradures molles. Potser a sota hi havia alguna cosa bona com ara un rosegó de pa... però, ¿què és un tros de pa per acabar amb tota la gana?... Per menjar herba calia la força d'anar-la a buscar... Jo havia après de llegir i d'escriure i la meva mare m'havia avesat a dur vestits blancs. Havia après de llegir i d'escriure i venia pastissos i anava pel carrer com una persona al costat de les altres persones.

MÀRCIA: Vaig travessar el carrer Gran. I ho anava mirant tot com si no ho hagués vist mai. A poc a poc m'acostava a l'adrogueria de les veges. No hi havia cap sac al carrer. L'adroguer estava darrera del taulell. Vaig posar l'ampolla damunt del taulell i vaig dir: salfumant. I a l'hora de pagar, quan encara sortia una mica de fum del coll de l'ampolla, vaig obrir el portamonedes i vaig dir que m'havia deixat els cèntims a casa. L'adroguer em va dir que no tenia importància, que ja el pagaria un altre dia, quan em vingués bé. Em va preguntar pels meus amos i li vaig dir que ja feia temps que no hi treballava, del començament de la guerra; i va dir que ell també havia fet la guerra i que si tornava a tenir l'establiment era un miracle, i va sortir de darrera del taulell i em va ficar l'ampolla del salfumant al cabàs. Vaig respirar com si el món fos meu. I vaig anar-me'n.

MÀRCIA: Havia de mirar de no caure, de no fer-me atropellar i anar ben de dret cap a casa... sobretot no veure els llums blaus i travessar sense pressa... no veure els llums blaus... i em van cridar. Em van cridar i vaig girar-me, i el que em cridava era l'adroguer de les veges.

MÀRCIA: Em va dir que si volia fer el favor de tornar amb ell a la botiga. I em va dir si voldria anar a fer feines a casa d'ell, que la dona que tenia de fer feines havia plegat de treballar perquè era massa vella i es cansava... I com que jo no deia res em va dir si potser ja treballava, i vaig fer que no amb el cap. Va dir que, si no tenia feina, ell era una bona casa i poc marejador i que ja sabia que jo era complidora. Vaig fer que sí amb el cap i aleshores va dir, comenci

demà, i tot neguitós em va posar dues llaunes al cabàs, i alguna altra cosa que no recordo. I va dir-me que podia començar l'endemà a les nou del matí. I d'esma vaig treure l'ampolla del sulfumant de dintre del cabàs i la vaig posar amb molt de compte damunt del taulell. I me'n vaig anar sense dir res. I quan vaig arribar al pis, jo, que sempre havia estat dura de plors, vaig arrencar a plorar com si fos una qualsevol cosa.

QUARTA PART

37. EL CARGOL DE MAR

NEUS: ¿No està cansada?, em preguntava sempre l'adroguer, que es deia Antoni com el meu fill. De tant en tant li agradava parlar amb mi. Els foradets de la verola, amb la poca claror que hi havia al menjador, no se li veien gairebé gens.

NEUS: La casa era senzilla i fosca, fora de dues habitacions que donaven al carrer que baixava a la plaça de vendre.

NEUS: A la sala, damunt d'una calaixera, hi havia un cargol de mar d'aquells que, si hi acostes l'orella, a dintre se sent el mar. Aquell cargol que havia pogut ficar-se tots els gemecs del mar a dintre, per mi era més que una persona. Mai cap persona no podria viure amb aquell anar i venir de les onades ficat a dins. I quan li treia la pols, sempre l'escoltava una estoneta.

38.1. L'ADROGUER REGALA MENJAR A LA NATÀLIA

VICENTA: Em va costar d'aixecar el cap, però de mica en mica tornava a la vida després d'haver viscut en el forat de la mort.

VANESSA: L'adroguer, a l'hora de plegar, sempre em deia, tingui. Alguna paperina d'arròs esmicolat, alguna paperina de cigrons petits... i amb els llegums queia algun retalló de pernil o de cansalada... Per nosaltres no es pot explicar el que tot allò era.

VANESSA: Pujava al pis corrent i sempre m'aturava a tocar les balances. I els nens venien a rebre'm amb els ulls oberts, ¿què portes?

MONTSE: Els nens no parlaven mai del seu pare, com si no hagués existit. I si a mi

de vegades em venia al record, feia un gran esforç per treure-me'l, perquè duia un cansament tan gran a dintre que no es pot explicar, i si pensava massa el cervell em feia una mena de mal com si el tingués podrit.

38.2. L'ADROGUER CITA LA NATÀLIA PER DIUMENGE

NEUS: Al cap d'una colla de mesos de deixar-li la casa com una patena, l'adroguer de les veges un dia em va preguntar si els nens anaven a col·legi, i li vaig dir que, de moment, no.

PAULA: I em va dir que, la primera vegada que hi vaig entrar a comprar veges, es va fixar en mi i que també coneixia en Quimet, un noi que sempre es quedava al carrer, amb les mans a les butxaques.

MÀRCIA: I em va dir que el dia que em va venir al darrera per dir-me si volia treballar a casa d'ell, va pensar que me'n passava alguna de molt grossa. I li vaig dir que no em passava res. Que només em passava que havien matat en Quimet a la guerra i que tot era difícil i va dir que ell també havia fet la guerra; i un any d'hospital. Que l'havien collit mig desfet del camp de batalla i que l'havien apedaçat com havien pogut /

MÀRCIA: / i aleshores em va dir, vingui diumenge a les tres de la tarda.

39. ES VOLDRIA CASAR AMB MI?

NEUS: Vaig tocar les balances i vaig acabar de baixar. Era una tarda de diumenge mig ennuvolada. Em costava una mica de respirar, com els peixos quan els treuen del mar.

NEUS: M'esperava, dret. Es veia que s'havia afaitat de poc.

NEUS: Em va preguntar pels nens i em vaig adonar que tot el que feia i tot el que

deia li costava molt de fer i de dir, i em va semblar com una petxina amb la closca trencada, que no és altra cosa que un gran abandonament. Li vaig dir que digués el que em volia dir. I em va dir que era molt difícil. Que, ell, era una persona de vida senzilla, sempre allí, tancat, endreçant la botiga sense parar. I va dir, sense mirar-me, que sempre pensava molt en mi i en els meus fills i que ell creia en el destí de les persones... I va dir que era un home sol, i que sobretot no em prengués malament el que volia dir-me... I va estar una bona estona callat i va dir aixecant el cap i mirant-me fort: em voldria casar, però no puc fundar una família... I va clavar un cop de mà a la taula amb tota la seva força.

NEUS: Això va dir: que no podia fundar una família i que es volia casar. Es va aixecar i després es va tornar a asseure: —¿Es voldria casar amb mi?

CLARA: —¿Es voldria casar amb mi?

NEUS: Ja me la temia, però tot i que me la temia i que la veia venir, em vaig quedar molt parada i sense acabar-ho d'entendre.

YOLANDA: —Em voldria casar, però no puc fundar una família...

NEUS: Es va alçar més nerviós que jo. I tornant-se a asseure va dir-me que em tenia afecte de sempre, de quan hi anava a comprar veges i em veia sortir carregada que amb prou feines si les podia dur.

YOLANDA: —Sóc lliure i vostè és lliure...

VANESSA: —I penso que està sola i amb els nens tancats mentre treballa i jo podria posar ordre a tot això...

YOLANDA: —Si no li agrada, faci com si no li hagués parlat...

VANESSA: —Però he d'afegir que no puc fundar una família, perquè per culpa de la guerra sóc inútil del mig i, amb vostè, ja em trobo una família feta.

PAULA: —Si no li agrada, faci com si no li hagués parlat...

YOLANDA: —perquè per culpa de la guerra sóc inútil del mig...

VANESSA: —I no vull enganyar ningú, Natàlia.

YOLANDA: —Natàlia.

PAULA: —Natàlia.

ALBA: —Natàlia.

CLARA: —Natàlia.

40. LA NATÀLIA ES CASA AMB L'ADROGUER

MONTSE: Vaig estar uns quants dies rumiant i després d'haver sospesat molt el pro i el contra, vaig dir a l'adroguer que sí, que ens casaríem. Em va agafar una mà, i la mà d'ell tremolava, i em va dir que no em podia pensar quin jardí li acabava de posar a dintre. I vaig anar a fer la feina. I vaig mirar tot allò que seria la meva casa. I se'm va fer un nus al coll. Perquè d'ençà que havia dit que sí, m'havien vingut ganes de dir que no. No m'agradava res: ni la botiga, ni el passadís com un budell fosc.

MONTSE: Al migdia ho vaig dir als nens. No precisament que em casava, sinó que viuríem en una altra casa i que un senyor molt bona persona es cuidaria de fer-los anar a col·legi. Ni l'un ni l'altre no van dir mitja paraula, tot i que em penso que em van entendre. S'havien acostumat a no parlar i els ulls se'ls havien fet tristos.

MONTSE: I al cap de tres mesos ens vam casar amb l'Antoni, que des d'aquell dia va ser l'Antoni-pare i el meu fill l'Antoni-fill, fins que vam trobar la manera de dir-li Toni.

MONTSE: Però abans de casar-nos ell va fer arreglar aquella casa. Vaig dir que volia llits de llautó pels nens i vaig tenir llits de llautó. Vaig dir que volia cuina penjada i vaig tenir cuina penjada. I un dia li vaig dir que jo encara que fos pobra era delicada de sentiments i que més m'estimaria no portar a la casa nova ni una trista cosa de la casa vella: ni roba. I tot ho vam tenir nou.

MONTSE: I quan li vaig dir que encara que fos pobra era delicada de sentiments, va contestar que, ell, era com jo.

MONTSE: I va dir la veritat.

41. LA NATÀLIA TÉ DONA DE FER FEINES – ELS NENS AGAFEN AFECTE A L'ANTONI

NEUS: I els nens van començar a estudiar, cadascú a la seva habitació. L'endemà mateix de casats, l'Antoni em va dir que no em volia veure ni cinc minuts més netejant. Que no s'havia casat per fer-me rentar la roba sinó que s'havia casat per tenir família, i que volia veure la seva família contenta. Teníem de tot. Roba, plats, coberts, i sabó d'olor.

VANESSA: La senyora Enriqueta em venia a veure i la primera vegada, tornem-hi, burxant-me perquè li expliqués la meva nit de nuvis i quina cara havíem fet sense poder-la fer. I reia.

MÀRCIA: Els nens n'estaven molt de l'Antoni. Sobretot el nen. La nena ja era una altra cosa: era més despresa. Però el nen sempre anava davant i darrera de l'Antoni. I si l'Antoni llegia el diari en havent sopat, amb l'excusa de llegir el diari, se li arraconava.

42. LA POR QUE EN QUIMET SIGUI VIU

YOLANDA: Vivia tancada a casa. El carrer em feia por. Tenia el cor petit.

VICENTA: De mica en mica, tot i que em costava, m'anava fent la casa meva. I els nens van fer la primera comunió. Tots vam estrenar vestit. La Rita, un cop vestida, semblava una nina.

MÀRCIA: Vam fer la festa a casa i acabada la festa vaig entrar al dormitori de la nena i la vaig ajudar a despullar-se i, mentre plegava els enagos damunt del llit, la nena va dir que una amiga seva del col·legi tenia el seu pare que se n'havia anat a la guerra, que havien dit que era mort i que feia dos dies els havia tornat, molt malalt, però viu; i que si no n'havien sabut res és perquè

havia estat tancat en un presidi, molt lluny, sense que li deixessin escriure cartes...

MÀRCIA: I em vaig girar a poc a poc i vaig veure que la nena em mirava i mentre em mirava em vaig adonar que havia fet un canvi gros en tot aquell temps en què jo lluitava per acostumar-me a la vida nova. La Rita era en Quimet.

MÀRCIA: Els ulls de mico i aquella mena de cosa que no es podia explicar què era però que anava tota de cara a fer patir.

CLARA: La Rita era en Quimet.

VICENTA: I allà va començar l'angúnia, i el dormir malament i el no dormir i el no viure.

MÀRCIA: Si en Quimet no era mort, tornaria.

MÀRCIA: ¿Qui em podia dir que l'havia vist mort?

MÀRCIA: És veritat que el rellotge que m'havien dut era el seu, però potser havia passat a unes altres mans.

MÀRCIA: ¿I si era viu i tornava malalt i em trobava casada amb l'adroguer de les veges? Només pensava en això.

CLARA: Si en Quimet no era mort, tornaria.

MÀRCIA: Quan els nens no eren a casa i l'Antoni despatxava a la botiga, anava amunt i avall del passadís. I això em distreia de veure en Quimet arribar de voltar món, potser acabat de sortir d'una presó, de dret a casa seva, pujant al pis.

MÀRCIA: I al pis hi trobaria unes altres persones i baixaria a preguntar què havia passat, i en Quimet es presentaria i ho cremaria tot.

MÀRCIA: I aquesta por em va durar dos o tres anys. Potser més, potser menys, perquè hi ha coses que s'esborren...

YOLANDA: Vaig haver de sortir de casa per força perquè ni dormia ni menjava. Vivia com si visqués tancada en una presó...

VANESSA: El primer dia que vaig sortir amb la Rita després de tant de temps de no sortir, l'olor del carrer em va marejar. Vam anar a mirar aparadors al carrer Gran, i la Rita va voler travessar. I tot el món se'm va ennuvol·lar i vaig veure els llums blaus, i vaig caure.

VANESSA: A la nit, mentre sopàvem, la Rita va dir, no sé com ho farem, perquè quan ha de travessar el carrer es desmaia. I tots van dir que en tenia la culpa tant de temps de viure tancada a casa, però que havia d'esforçar-me i sortir. I vaig sortir, però per altres bandes. I, tota sola, vaig anar pels parcs...

43. S'ENYORA DELS COLOMS

YOLANDA: I jo no sabia si estava adormida o si estava desperta, però veia els coloms.

YOLANDA: Com abans, els veia, però eren uns coloms que no empastifaven, que només volaven com un crit de llum i d'ales per damunt dels terrats...

44.1. EL NOI VOL SER ADROGUER

ANNA: Un vespre, l'Antoni li va preguntar al noi què volia fer quan seria gran, que potser, com que era estudiós, li agradaria seguir carrera. El noi va dir que no i que tot el que li demanava era que el deixés ser adroguer com ell, perquè, a ell, aquella botiga li agradava.

ANNA: I quan anàvem cap a dormir, l'Antoni anava dient, no m'ho mereixo... però encara va dir que creia que el noi feia un disbarat i que per ell hauria estat un orgull veure'l metge o arquitecte.

44.2. NITS D'INSOMNI – SEGON ADAM I EVA

YOLANDA: Les nits que tenia el son prim, em llevava a beure aigua i, com que no

sabia què fer, corria per la botiga. Ficava la mà a dins dels sacs de gra, i treia un grapat de granets i obria la mà i tots els granets queien com una pluja i després m'olorava la mà i olorava l'olor de tot. I de vegades pensava que després de tots aquells anys en Quimet era mort i ben mort, ell, que havia estat com l'argent viu...

LURDES: ...i pensava que no sabia on havia mort ni si l'havien enterrat... ni si encara s'estava damunt de l'herba seca del desert d'Aragó, amb els ossos al vent.

45. EN VICENÇ DEMANA LA MÀ DE LA RITA

MÀRCIA: —Hi ha un jove que vol parlar amb tu, va dir l'Antoni. És el jove que fa més goig de tot el barri. I al menjador hi havia l'amo del bar de la cantonada, i tenia raó, feia goig. De seguida que em va veure em va dir, digui'm Vicenç. Va dir que el bar li permetia de viure i d'estalviar, tot i que l'època era dolenta, i que l'any vinent compraria la botiga del costat.

PAULA: Jo l'escoltava sense badar boca perquè el noi semblava un molí engegat. I quan va callar, va callar. I a l'últim li vaig dir, vostè dirà...

MÀRCIA: La Rita. Cada vegada que la veig passar és com si veiés passar una flor. I vinc a demanar-la.

CLARA: La Rita.

PAULA: Li vaig dir que el primer que havia de fer era parlar amb la Rita, però que havia de pensar que la Rita era molt joveneta. Ell va dir que ja s'esperaria si ella es volia esperar, però que ell estava disposat a casar-se l'endemà mateix.

MÀRCIA: Quan la Rita va tornar a casa li vaig dir que el noi del bar havia vingut a demanar-la per casar-se. En comptes de dir alguna cosa se'n va anar a la seva habitació a deixar els llibres i després va dir:

PAULA: ¿Vostè es pensa que tinc ganes de ser la senyora del cafeter de la

cantonada?

MÀRCIA: Es va asseure al menjador, i tot d'una es va posar a riure gairebé sense poder dir ni una paraula: /

PAULA: / No faci aquesta cara!

MÀRCIA: I em va encomanar el riure i sense saber de què reia jo també em vaig posar a riure i rèiem fort i va venir l'Antoni i va dir, ¿de què rieu?

PAULA: I de veure'l allí no ens podíem aguantar el riure /

MÀRCIA: ¿De què rieu?

MÀRCIA: / i a l'últim la Rita li va dir, /

PAULA: / de la broma del casament! /

MÀRCIA: / i li va dir que no es volia casar, /

PAULA: / i que ja podíem dir a l'amo del bar que no i que no i que perdia el temps i que ella altres maldecaps tenia.

MÀRCIA: I va preguntar, /

PAULA: / ¿i ha vingut ell mateix a dir que em demanava?

MÀRCIA: I l'Antoni li va dir que sí i la Rita es va engegar a riure altra vegada, ha, ha, ha /

PAULA: / ha, ha, ha /

MÀRCIA: Però de què rieu?

MÀRCIA: / i a l'últim li vaig dir que ja estava bé, que no feia riure tant com això que un bon noi la volgués per casar-s'hi.

46.1. L'OMBRA DE LA RITA

MONTSE: Un dematí la Rita estava a l'entrada de la galeria i jo em vaig quedar aturada al peu del balcó a mirar-la. El sol li feia caure l'ombra a terra: tenia el cos prim, i amb la punta del peu anava fent una ratlla a la pols de terra. I tot d'una em vaig adonar que jo estava damunt de l'ombra del cap de la Rita; més ben dit, l'ombra del cap de la Rita em pujava una mica damunt dels

peus. I vaig sentir d'una manera forta el pas del temps. No el temps dels núvols i del sol i de la pluja i del pas de les estrelles, sinó el temps dintre de mi, el temps que no es veu i ens pasta. El que roda i roda a dintre del cor i el fa rodar amb ell i ens va canviant per dins i per fora i amb paciència ens va fent tal com serem l'últim dia. I mentre la Rita feia la ratlla a la pols amb la punta del peu, la vaig tornar a veure amb els bracets enlaire corrent pel voltant del menjador darrera de l'Antoni i fent tentines entre un núvol de coloms...

46.2. COMENÇA EL FESTEIG

VICENTA: Van ploure flors i una invitació per sopar al bar d'en Vicenç. La Rita duia un vestit blau cel, i es va passar tota l'estona emmurriada. I en Vicenç, a l'últim, va dir com si s'ho digués a ell mateix, hi ha persones que tenen traça a enamorar una noia i jo no en tinc.

VICENTA: I amb aquestes paraules la va guanyar. I va començar el festeig.

46.3. EL NOI SERÀ SOLDAT

LURDES: Una nit, mentre l'Antoni i el noi parlaven de la botiga, vaig sentir la paraula soldat, i em vaig quedar dreta, com si m'haguessin clavat a terra. L'Antoni li deia que, segurament, podria fer el servei a Barcelona, i el noi li va dir que s'estimava més fer un any de més i poder estar a Barcelona que no pas fer un any de menys i anar a parar qui sap on; que, quan era petit, durant la guerra, havia tingut de passar una temporada fora de casa, i que li havia quedat com una mena de deliri d'estar a casa, d'estar sempre a casa, com un corc a dintre d'una fusta; i que aquest deliri no li havia passat ni li

passaria mai. Vaig entrar al menjador; i l'Antoni em va dir que molt aviat veuria el noi amb uniforme.

48.1. CASAMENT DE LA RITA

ALBA: I va venir el casament. Tota la nit havia plogut i a l'hora d'anar a l'església queia l'aigua a portadores. La Rita es va vestir de núvia perquè jo vaig voler que es vestís de núvia, perquè un bon casament és un casament amb la noia vestida de núvia.

PAULA: L'Antoni va donar molts cèntims perquè no fos una noia sense dot.

ALBA: En Vicenç va dir que ell es casava amb la Rita amb dot o sense dot, i la Rita va dir que el dot li serviria per quan es separés d'en Vicenç.

PAULA: La Rita, quan es va casar, tenia de tot.

ALBA: Vam fer el dinar en el bar d'en Vicenç, i per les parets hi havia garlandes d'esparreguera amb roses blanques de paper. Els mossos no es podien bellugar de tan emmidonada que duïen la camisa.

VICENTA: Els meus fills i en Vicenç i l'Antoni, tots, van voler que jo em fes un vestit de seda de color de xampany. I que em posés un collaret llarg de perles de cria.

MÀRCIA: En Toni no va poder venir a l'església i va venir al dinar vestit de soldat i va ballar vestit de soldat.

PAULA: I vam haver d'engegar els ventiladors, i les roses de paper tremolaven.

ALBA: I la Rita va ballar amb l'Antoni i l'Antoni estava tou com un préssec podrit.

MÀRCIA: I quan la Rita va ballar amb l'Antoni, la senyora Enriqueta se'm va acostar i em va dir, si en Quimet la pogués veure...

ALBA: ...I venien a saludar-me persones que amb prou feines coneixia i em deien, com està, senyora Natàlia...

MÀRCIA: I quan vaig ballar amb el soldat, que era el meu fill, amb la mà vaig sentir com si es tornés a trencar la columna del llit, i aleshores li vaig posar la mà

al coll i ell va dir, /

ALBA: / ¿què fas?, /

MÀRCIA: / i jo li vaig dir, t'escanyo.

VICENTA: I quan vaig acabar el ball amb el meu fill, el collaret de perles es va enganxar amb un botó de la seva jaqueta de soldat i totes les perles van rodolar, i tots a collir-les, tingui, tingui, senyora Natàlia, i jo les ficava en el portamonedes...

MÀRCIA: Tingui, tingui, senyora Natàlia...

ALBA: I mentre en Vicenç anunciava un vals, la Rita em va dir baixet que des del primer dia s'havia enamorat com una boja d'en Vicenç, però que no li ho volia demostrar i que en Vicenç no sabia mai que ella n'estava enamorada.

MÀRCIA: I dient-ho, em feia pessigolles amb els llavis i vaig tenir una estona a la galta el seu alè calentó.

ALBA: La festa s'anava cansant i va arribar l'hora de separar-nos.

48.2. TORNADA A CASA DESPRÉS DEL CASAMENT DE LA RITA

NEUS: Amb l'Antoni vam tornar cap a casa i vam entrar per la porteta del pati.

Em vaig treure el vestit i ell també es va canviar de roba i se'n va anar cap a la botiga a feinejar. Em vaig asseure al sofà amb funda, davant de la calaixera. El cargol estava al mig de la calaixera, i era com si el sentís amb aquell neguit del mar a dintre... buuum... buuum... i vaig pensar que potser, quan ningú no l'escoltava, a dintre no feia remor i que allò era una cosa que no es podria saber mai, si a dintre del cargol de mar hi havia onades quan a l'entrada del forat no hi havia cap orella. Vaig treure les perles del portamonedes i en vaig tirar una a dintre del cargol, perquè fes companyia al mar. I em vaig quedar asseguda fins que va venir l'Antoni i em va preguntar què feia a les fosques i jo li vaig dir que no feia res. I em va preguntar si pensava en la Rita i li vaig dir que sí, però jo no pensava en

la Rita. I se'm va asseure al costat i va dir si aniríem a dormir d'hora perquè tenia el cos cruixit i jo li vaig dir que també estava cansada i vaig anar a preparar el cafè amb llet i va dir, mitja tassa només...

49.1. ÚLTIMA NIT

LURDES: Em va despertar en Toni quan va tornar, això que quan tornava a la nit sempre travessava el pati de puntetes /

MÀRCIA: / a les fosques tornava a veure el baix de la faldilla de la Rita, com girava damunt dels seus peus. I anava passant la nit... senyora Natàlia.

LURDES: Em vaig llevar i a les palpentes em vaig vestir. I només era la matinada.

CLARA: ...senyora Natàlia.

YOLANDA: A les palpentes vaig anar a la cuina, com sempre, tocant les parets, descalça.

ALBA: Vaig obrir el calaix de la tauleta de fusta i en vaig treure el ganivet de pelar patates.

MONTSE: La part tallant del ganivet feia dentetes com una serra...

NEUS: ...senyora Natàlia.

ALBA: El que havia inventat el ganivet hi devia haver rumiat molt perquè abans els ganivets eren diferents i havia de passar l'esmolet i potser els esmolets per culpa del que havia inventat el ganivet de serra havien hagut de canviar d'ofici /

NEUS: / o potser encara hi havien guanyat i tenien moto i anaven per les carreteres com un llamp amb la seva dona espantada al darrera.

MONTSE: Perquè tot era així: carreteres i carrers i passadissos i cases per ficar-se a dins, com un corc dins d'una fusta.

NEUS: Una vegada, en Quimet em va dir que els corcs eren la desgràcia i jo li vaig dir que no podia entendre com s'ho feien per respirar, sempre foradant i foradant.

LURDES: I mentre pensava així van néixer les olors i les pudors. Totes:

YOLANDA: l'olor de terrat amb coloms i l'olor de terrat sense coloms, i la pudor de lleixiu, que quan vaig ser casada vaig saber quina mena de pudor era.

PAULA: I l'olor de sang, que ja era com un anunci d'olor de mort.

ALBA: I l'olor de sofre dels coets i de les piules aquella vegada a la plaça del Diamant.

YOLANDA: I l'olor del mar tan forta.

VANESSA: I em vaig passar la mà pels ulls.

LURDES: I va venir l'olor que feia l'Antoni quan estava despert, i l'olor que feia l'Antoni quan estava adormit.

MÀRCIA: I l'olor dels nens quan eren petits, de llet i de saliva, de llet encara bona i de llet agra.

MONTSE: I la senyora Enriqueta m'havia dit que teníem moltes vides, les unes entreteixides amb les altres, i la vida de debò era la vida lliure, lliure de tota mena de fils de vida petita.

PAULA: I deia que les vides entreteixides es barallen i ens martiritzen i que nosaltres no sabem res, com no sabem el treball del cor ni el gran neguit dels budells...

ALBA: El ganivet tenia el mànec de fusta travessat per tres clauets perquè no es pogués desenganxar mai més de la fulla.

VANESSA: Duia les sabates a la mà i quan vaig haver sortit al pati vaig ajustar el balcó, moguda per una força que m'estirava, i apuntalada per no caure em vaig posar les sabates...

LURDES: Em semblava que tot el que feia ja ho havia fet sense que pogués saber ni on ni quan, com si tot fos plantat i amb arrels en un temps sense memòria...

VANESSA: Vaig trencar a l'esquerra, cap al carrer Gran, abans d'arribar al mercat i més avall de la casa de les nines.

VANESSA: Va passar un tramvia, devia ser el primer que havia sortit de les cotxeres /

ALBA: / i aquell tramvia potser m'havia vist córrer amb en Quimet al darrera,

quan vam sortir com rates boges venint de la plaça del Diamant.

NEUS: I se'm va posar una nosa al coll.

VANESSA: Em va venir mareig i vaig tancar els ulls i el vent que va fer el tramvia em va ajudar a arrencar endavant com si m'hi anés la vida.

ALBA: Era com si anés damunt del buit, pensant a cada segon que m'enfonsaria, i vaig travessar agafant fort el ganivet i sense veure els llums blaus...

PAULA: I a l'altra banda em vaig girar i vaig mirar amb els ulls i amb l'ànima i em semblava que no podia ser de cap de les maneres.

ANNA: Havia travessat.

LURDES: I em vaig posar a caminar per la meva vida vella fins que vaig arribar davant de la paret de casa...

VANESSA: La porta estava tancada.

MÀRCIA: Vaig mirar enlaire i vaig veure en Quimet, que, al mig d'un camp, prop del mar, quan jo estava embarassada de l'Antoni, em donava una floreta blava i després es reia de mi.

VANESSA: Volia pujar a dalt, fins al meu pis, fins al meu terrat, fins a les balances i tocar-les tot passant...

VICENTA: Havia entrat feia molts anys per aquella porta casada amb en Quimet i n'havia sortit per casar-me amb l'Antoni i amb els nens al darrera.

ANNA: Vaig buscar el forat que en Quimet havia fet a la porta, damunt del pany, i el vaig trobar de seguida: tapat amb suro damunt mateix del pany.

LURDES: I vaig començar a treure miques de suro amb la punta del ganivet.

PAULA: I el suro saltava esmicolat.

LURDES: I vaig treure tot el suro i aleshores vaig adonar-me que no podria entrar.

VANESSA: I quan anava a clavar dos cops de puny a la porta vaig pensar que faria massa soroll i vaig picar la paret i em vaig fer molt de mal.

VICENTA: I em vaig girar d'esquena a la porta i vaig reposar i tenia molta matinada a dins.

LURDES: I em vaig tornar a girar de cara a la porta i amb la punta del ganivet i amb lletres de diari vaig escriure / Colometa

CLARA: Colometa.

YOLANDA: / vaig escriure Colometa, ben ratllat endintre /

CLARA: Colometa.

PAULA: Colometa.

LURDES: / i, com d'esma, vaig posar-me a caminar i vaig ficar-me a la plaça del
Diamant: una capsula buida feta de cases velles amb el cel per tapadora.

LURDES: I al mig d'aquella tapadora hi vaig veure volar unes ombres petites i
totes les cases es van començar a gronxar /

LURDES: / com si tot ho haguessin ficat a dintre d'aigua i algú fes bellugar l'aigua
a poc a poc /

ALBA: / i el forat de la tapadora s'anava estrenyent i començava a fer un embut.

VICENTA: I vaig sentir una companyia a la mà i era la mà d'en Mateu /

YOLANDA: / i a la seva espatlla se li va posar un colom /

LURDES: / i vaig sentir un vent de tempesta que s'arremolinava per dintre de
l'embut, que ja estava gairebé clos /

LURDES: / i, amb els braços davant de la cara per salvar-me de no saber què, vaig
fer un crit d'infern.

*

LURDES: Un crit que devia fer molts anys que duia a dintre, /

ALBA: / i amb aquell crit, /

ALBA: / tan ample que li havia costat de passar-me pel coll, /

ALBA: / em va sortir de la boca una mica de cosa de no res, com un escarbat de
saliva... /

ALBA: / i aquella mica de cosa de no res que havia viscut tant de temps tancada
a dintre /

ALBA: / era la meua joventut /

ALBA: / que fugia amb un crit que no sabia ben bé què era... /

ALBA: / abandonament?

*

LURDES: Em van tocar el braç i vaig girar-me sense esglai; era un home vell. Vaig sentir que obrien un balcó.

MONTSE: ¿Que no es troba bé?

NEUS: Ja m'ha passat, vaig dir.

LURDES: I venia més gent, i vaig dir que ja estava, que eren els nervis, res, cap perill...

MÀRCIA: I vaig començar a caminar altra vegada, a desfer camí.

VICENTA: Gràcies.

NEUS: Gràcies.

LURDES: L'Antoni s'havia passat anys dient gràcies i jo mai no li havia donat les gràcies de res.

ANNA: Gràcies...

LURDES: Les cases i les coses ja tenien els colors posats.

ALBA: Gràcies.

MONTSE: Pels carrers que anaven a la plaça de vendre, baixaven i pujaven carros i camions, i els homes de l'escorxador, amb la bata tacada de sang i mig vedell a l'esquena, entraven al mercat.

ALBA: Les floristes posaven rams a les paperines de ferro plenes d'aigua. Els crisantems llençaven pudor amarga. El vesper vivia.

VANESSA: I vaig enfil·lar el meu carrer, el del carro de la matinada.

MÀRCIA: I amb el nas encastat als vidres del balcó, hi havia l'Antoni que m'esperava.

VICENTA: I jo, expressament, caminava a poc a poc, ara un peu, ara l'altre /

LURDES: / els peus em duïen i eren peus que havien caminat molt i quan seria morta potser la Rita me'ls enganxaria amb un imperdible perquè estiguessin ben junts.

MÀRCIA: I l'Antoni va obrir el balcó i amb la veu que li tremolava va preguntar, ¿què et passa? /

MÀRCIA: / i va dir que ja feia molta estona que estava amb ànsia perquè s'havia despertat de sobte com si l'haguessin avisat d'una desgràcia i no m'havia trobat ni al costat ni enlloc.

LURDES: I li vaig dir, se't gelaran els peus... /

VANESSA: / i li vaig dir que m'havia despertat que encara fosc i que no m'havia pogut tornar a adormir i que havia necessitat respirar aire perquè no sabia què tenia que m'ofegava...

PAULA: ¿Què et passa?

MÀRCIA: Sense dir res se'n va entornar cap al llit.

ANNA: Encara podem dormir, vaig dir-li, i el veia d'esquena amb els cabells del clatell una mica massa llargs, amb les orelles tristes i blanques, que sempre les tenia blanques si feia fred...

ALBA: Vaig deixar el ganivet damunt de la calaixera i vaig començar a despullar-me.

ALBA: Em vaig estirar les mitges com si estirés una pell molt llarga, i aleshores em vaig adonar que estava gelada.

49.2. ABRAÇADA AL LLIT

LURDES: Em vaig posar la camisa descolorida de tantes rentades.

LURDES: El llit estava calent, però l'Antoni tremolava. Li sentia petar les dents.

LURDES: Estava girat d'esquena i el vaig abraçar pel pit. Encara tenia fred.

LURDES: Li vaig entortolligar les cames amb les meves cames i els peus amb els meus peus i vaig fer baixar la mà avall i li vaig deslligar el lligam de la cintura perquè pogués respirar bé.

LURDES: Li vaig encastar la galta a l'esquena, i era com si sentís viure tot el que tenia a dintre, que també era ell: el cor primer de tot i la freixura i el fetge, tot negat amb suc i amb sang.

LURDES: I li vaig començar a passar la mà a poc a poc pel ventre, perquè era el meu esguerradet, i amb el cap contra la seva esquena vaig pensar que no volia que se'm morís, i li volia dir tot el que pensava, que pensava més del que dic, i coses que no es poden dir, i no vaig dir res i els peus se m'anaven

escalfant i ens vam adormir així i abans d'adormir-me, mentre li passava la mà pel ventre, vaig topar amb el melic i li vaig ficar el dit a dintre per tapar-l'hi, perquè no se'm buidés tot ell per allí... Perquè cap bruixa dolenta no me'l xuclés pel melic i no em deixés sense Antoni...

LURDES: I ens vam adormir així, a poc a poc, ell fins a les vuit i jo fins a les dotze ben tocases...

LURDES: I quan em vaig despertar d'un son de pedra, amb la boca seca i amarga, tota jo sortida de la nit de cada nit, que aquell matí era un migdia, em vaig aixecar i em vaig començar a vestir com sempre, i sabia que havia fet alguna cosa diferent però em costava de pensar què havia fet i si el que havia fet ho havia fet una mica desperta o molt adormida, fins que em vaig rentar la cara i l'aigua em va espavilar...

49.3. ELS OCELLS CONTENTS

VICENTA: No calia esmorzar perquè era massa tard.

NEUS: Només beure un glop d'aigua per treure'm el foc de la boca...

VANESSA: L'aigua era freda i em vaig enrecordar que el dia abans, a l'hora del casament, havia plogut fort i vaig pensar que a la tarda, quan aniria al parc com sempre, potser encara trobaria un toll d'aigua pels caminets... /

YOLANDA: / i dintre de cada toll, per petit que fos, hi hauria el cel... /

ANNA: / el cel que de vegades un ocell esbarriava... /

MONTSE: / un ocell que tenia set i sense saber-ho esbarriava el cel de l'aigua amb el bec... /

ALBA: / o uns quants ocells cridaners que baixaven de les fulles com llampecs, es ficaven al toll, s'hi banyaven estarrufats de ploma i barrejaven el cel amb fang i amb becs i amb ales.

PAULA: Uns quants ocells cridaners...

MÀRCIA: I contents.

CLARA: Cridaners...

LURDES: I contents.

NEUS: Cridaners...

YOLANDA: I contents.